

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féoldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, féoldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Karai Sándor tanárhoz** (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Az egyházi fegyelem kérdéséhez.

Irta: *dr. Hajnal István*, a békés-bánáti ev. ref. egyházmegye vil. tanácsbírája.

Minél tovább tanulmányozom az *egyház-fegyelem* mi módon gyakorlásának nagy és nehéz kérdését, annál határozottabb azon meggyőződés, hogy a kívánt célt egyházi fegyelmi törvényeink kibővítésével, vagy egyházközségi szabályrendeletek életbeléptetésével nemcsak elérni, de megközelíteni sem fogjuk. Régóta azt hiszem és vallom, a minek L. G. (Lenc Géza tépei lelkész ur) a „Debreceni Protestáns Lap“ folyó évi április 7-én megjelent 14-ik számában kifejezést adott, hogy *a lelkipásztor kezébe nem kancsuka való, hanem cura pastoralis s a hol ez jó lábon áll, ott a disciplinára nincs szükség.*

A Krisztus országát itt e földön, a vallásoságot, jó erkölcsöt nem szigorubbnál szigorubb fegyelmi szabályzatokkal, hanem csakis a Pál apostol I. Korinth. XIII. 4—8. verseiben oly felségesen leirt *szeretet* munkálkodása által lehet terjeszteni. Maga kérdi a nagy Apostol Korinth. I. IV. 21. „Mit akartok? Vesszővel menjek-e hozzátok, vagy szeretettel és lelki alázatossággal“. A Krisztusi szeretettől áthatott keresztyén ember szívének s elméjének nem lehet ezen kérdésre azt felelni, hogy vesszővel. Szinte Pál apostol mondja Korinth. II. XIII. 10. „Azért írom távollétemben ezeket, hogy jelenlétemben ne kényszerítsem keménységgel élni a hatalom szerint, melyet adott nekem az Ur építésre, de nem rontásra“ Korinth. II. II. 5., 6., 7. és 8. verseiben pedig ezeket mondja: Ha valaki engemet megszorított, nem engemet szomorított meg, hanem titeket mindnyájan. Elég az ilyen embernek e mindenek által tett közönséges dorgálás. Annyira, hogy inkább viszont meg kelljen engednetek neki és ötöt megvigasz-

talnotok, hogy valami módon a felettebb való keserüségtől meg ne emésztessék az ilyen ember. Azért kérek titeket, hogy erősítsétek meg Ő hozzá való szerelmeteket.“ A Timótheushoz és Titushoz intézett felséges tanácsokból, melyek felölelik az egész lelkészi gondozást s egyházi fegyelmet, idézem a Timóth. I. VI. 11. verset: „Te pedig óh Istennek embere, kövesd az igazságot, az Isteni szolgálatot, a hitet, a szeretetet, a békességtűrést, a szelidséget“ s a Titushoz írott levél II. részének 15. versét: „Ezeket szóljad és ezekről legyen intésed és feddésed minden méltósággal“ s kimondom azon meggyőződésemet hogy *Timotheus és Titus (Pálnak a közönséges hitben való igaz fiai) utódainak minden méltósággal való tanítása, intése és feddése többet használ az igaz vallásosság s tiszta erkölcs terjesztésére a világ összes egyházfegyelmi törvényeinél és szabályzatainál.* Ha minden lelkész buzgón, lélekből követi Pál apostol idézett tanácsait, akkor nem lehetne egy gyülekezet előtt is jogosan feltenni a Korinth. I. VI. 5-ben foglalt kérdést: „Nincs-e Ti köztetek egy bölcse ember is, a ki itéletet tehetne az Ő atyafiai között?“ És bizonynyal nem kellene inteni az ilyen lelkész által vezetett gyülekezetet Korinth. I. VI. 7-ik vers szavaival: „Minden kétség nélkül nagy gyarlóság az Ti bennetek, hogy egymással törvénykeztek“. Szerény nézetem szerint az eddig elmondottak képezik a *cura pastoralis s a hol ez jó lábon áll, ott disciplinára nincs szükség.* Mivel pedig a *cura pastoralis* nem mindenütt áll jó lábon s mivel ma is vannak és lesznek is minden időben olyanok, kik Pált, illetve a gyülekezetet megszorították: az innen származó bajokat eddig felszólaló kitünő férfaink egyrésze fegyelmi törvényeink kibővítésével, a nagyobb rész pedig egyházközségi szabályzatokkal akarja megorvosolni. Nem vagyok oly szerénytelen,

hogy az idevonatkozó nagybecsű munkálatok bírálataba bocsájtkozni merészkedjem s ezért az alább elmondandókat, esakis mint szerény egyéni véleményemet kérem tekinteni.

Soha sem vonta senki is kétségbe, hogy az egyháznak joga és pedig a *szentírás*on alapuló joga van a parancsolatai ellen vétőket megbüntetni, ezáltal a vétséget megtorolni, a bűnösnek javítását s másoknak hasonló vétségek elkövetésétől visszaretentését eszközölni. Ezen jog mai időben másként, mint §§-okba szedett törvény által, nem gyakorolható. Azt hiszem, hogy a mi zsinatunk igen bölesen eltalálta a határt, melyen túl nem kell menni az egyházi fegyelmi törvénynek s törvényünk intézkedései elegendők és helyesek, a melyek mellett egyházi törvényszékeink minden előforduló esetben — a mennyire az én ismeretköröm terjed — helyesen, igazságosan ítélkezhetnek. Én most sem mennék ennél tovább és sem a fegyelmi vétségek, sem a büntetések számát nem szaporítanám a törvényben s nem tüntetném föl ezáltal egyházunkat úgy, mint a mely magas tós célját s rendeltetését sok és szigorú büntetésekkel rettegtes nélkül elérni nem képes. Egyházi törvényünk 301. §-nak 3. pontja, mely szerint „fegyelmi eljárás mellett fenytendő minden cselekvény vagy mulasztás, a mely a vallást és közérkölesiséget sérti, vagy a melyből közbotrány származhatik“, oly böles és hatalmas intézkedés, a melynek ereje csak csökkentetné a vétségek további részletezése által s így egyházunkra nézve a részletezés hátrányosabb lenne. Én azt is helyesnek, illőnek, kívánatosnak tartom, hogy egyházi törvényben *minél kevesebb legyen a büntetésből*, csak annyi, a mennyi mulhatlanul szükséges, de legyen sok, nagyon sok, a szeretet általi munkálkodásra való elkötelezetésből. Ott a hol törvény intézkedik, én szabályrendeletet soha sem készítenék. A szentesített törvénynek minden-

kor nagyobb tekintélye van, mint a szabályrendeletnek, s különben is a szabályrendelet mást nem tartalmazhatván, mint a mit a törvény parancsol: az én tapasztalatom szerint a szabályrendelet nem egyéb, mint a törvénynek más szavakba öltöztetése, a melynek aztán megvan az a hátránya, hogy mivel sokszor nem sikerül valaminek értelmét más szavakkal teljesen hasonlóan visszadni — nemcsak igen éles vitára, hanem a törvénytől eltérő intézkedésre is szolgáltat alkalmat. Az a nagy buzgalom és jóakarát, mely egyházközségi szabályzatok készítése iránt egyházkerületünkben is nyilvánult s kissé túl is ment a törvény által megengedett határon: a Ritoók Zsigmond ö méltósága meggyőző érvelése, a nagytiszteletű debreceni egyházmegye s a főtiszteletű tiszántuli egyházkerület határozata folytán rendes mederbe tereltetett s valószínűleg mindenki nyugodtan fogja bevárni a közelebbi zsinat intézkedését. Én nem tartom szükségesnek, hogy a zsinat által alkotandó törvény egyházkerületi, egyházmegyei, vagy épen egyházközségi szabályzattá alakíttassék át, főleg azért, mert így a törvénykezési összhang bizonyynyal melyen megzavartatnék az egységes Evang. Reform. Magyarországi Keresztény Egyházban.

Fölmerül azonban itt úgy a vétségeket, mint a büntetéseket illetőleg több olyan elvi jelentőségű kérdés, melyeket nagyon meg kell fontolnunk, mielőtt törvényt vagy szabályrendeletet alkotnánk.

Igen fontos először is azon kérdésnek elbírálása, hogy *szabad-e olyan cselekményt egyházi büntetéssel sújtani, mely az állami törvények szerint meg van engedve? Érttem ezalatt, a születendő gyermekek átadását, a reversalis-adást.*

Az állami törvények iránti minden tiszteletem mellett is kimondom, hogy én nem tartok nagyobb egyházelleni vétséget, mint ha egy házassulandó fél le-

TÁRCA.

Huszár Gál.

Irta D. Nagy Sándor.

(Folytatás.)

Az érintett bizonyosság a Dr. Komáromy András közlésében jelent meg gymesi báró Forgách Imre aranysarkantyús vitéz, Trencsén vármegyei főispán kézírata után a XVI. század második felében másolt feljegyzések közül kivéve. Ezen feljegyzések között, melyek naplószerűleg vannak vezetve, azt írja le egy helyen Forgách I., hogy 1573. február 26-án született egy kis leánya Gyimesen, kinek neve a keresztségben Judyth lett. Megkeresztelte pedig Huszár Gál; a feljegyzés idevonatkozó része így hangzik: „*Baptisata est in eodem Castro per Clarissimum virum dominum Gallum Huzár Concionatorem Comjatiensem praestantissimum Theologum die martii undecimo ejusdem anni Emericus Forgách.*“

Ebből már minden kétséget kizárólag kitűnik, hogy Huszár Gál Komjátiban *pap volt* s úgy keresztelt meg Gyimes várában Forgách Imrének leánykáját. Huszár Gál komjátii papsága, melyet eddig csak a valószínűség támogatott, ekként teljesen bizonyos.

Az a Komáromy András, a ki ezen becses adatokat kikutatta, igyekszik megállapítani Huszár Gál komjátii papságának kezdő pontját. Ő, mivel nincs tudomása arról, hogy Huszár Gál 1563-ban Komárom-

ból történt menekülése után üldözött volna, azt következteti, hogy mindjárt 1563-ban Komjátiba ment Huszár, és *azért nincs* nyoma az üldözésnek, mert a Forgách család birtokán, hova üldözőinek karjai nem érhetek, zavartalanul folytathatta működését. Ugyde tudjuk, hogy véleményünk szerint az 1565. jan. 28-án kelt királyi parancs esakis Huszár Gálra vonatkozhatott, e szerint pedig Huszár Gál 1565-ben Nagy-Szombatban pap volt, s onnan akkor üldözött el. Tehát ha elfogadjuk is Komáromy azon érvelését, hogy Huszár Gál nyugalomra vágyva a Forgách család birtokán az egyházi és világi hatalmasoktól menten munkálhatott, mi különben teljesen valószínű, ennek kezdetét nem vehetjük előbb 1565-nél.

A komjátii nyomda működéséről 1574. után mit sem tudunk, s mivel a már idézett Klanica Márton azt állítja, hogy Huszár Gál Komjátiban Forgách Ferenc váradi püspöktől sok bántalmat szenvedett, Szabó Károly a kettő között összefüggést lát, azt vélvén, hogy Huszár Gál komjátii nyomdája, mint utóbb Bornemiszié — Semptén — ez üldözés következtében szűnt meg, s végül azt a következtetést vonja le, hogy Huszár Gál 1574. táján Komjátiban végezte közhasznú működését. De újabban felfedezett adatok alapján a dolog egészen másképen áll.

Ember Pál, a múlt században Huszár Gálról azt állítja hogy élete végén pápai predikátor s túl a dunai superintendens volt. Ezt elfogadja Bod Péter, Tóth Ferenc etc. Hogy Ember Pál az ő föltevését honnan meríti, nem tudni, de annyi tény, hogy amiből követ-

mond születendő gyermeke vallásáról, leendő házastársa vallásának javára. De ha ezt nálunk az 1894-ik évi 22-ik törv.-cik 1-ső §-a megengedi: kérdés, hogy szabad-e az ilyen egyént, habár szerintem is megérdemelné a legszigorúbb büntetést, egyházilag büntetni.

Első az állam, melyben élünk, s az állam nem engedheti meg, hogy egyes hitfelekezetek az övétől eltérő törvényeket alkothassanak. És nagyon szomorú volna, ha valaha olyan kultusministere lenne Magyarországnak, ki azon felekezeti törvényt, mely az állammal ellenkezik, Ő Felsege elé szentesítés végett felterjesztené. Szenvedjen inkább valamennyit felekezeti érdekünk, de mi protestánsok, kik fenmaradásunkat, megszilárdulásunkat saját hitelveinkhez való hűséges ragaszkodásunk után állami törvényeinknek, azok mindenkor tiszteletbentartásának köszönhetjük, nem kívánhatunk olyant, a mi ellentétben van az állami törvényével és nem kívánhatjuk különösen az állami törvény azon szakaszának eltörlését, a mely lehe. övé tette hazánkban a felvilágosodásnak, a szabad eszméknek, az egyenlőség elvének azon nagy, még csak kevéssel ezelőtt nem is remélt diadalát, mely a kötelező polgári házasság behozatala által oly fenségesen nyilvánult. A ki hisz a protestantismus alapját képező szabad eszmékben s bizik azok hódító erejében, percig sem kételkedhet a felől, hogy az idők folyamában itt is el fogjuk érni azt, a mi most még elérhető nem volt.

Egy másik igen nagyfontosságú kérdés az, *hogy szükséges-e azon vétségeket is büntetni egyházilag, melyeket a világi törvények büntetnek*, ilyenek például a szülőknek gyermekeik iránti kötelességük megsértése, elhanyagolása, a tanköteleseknek iskolába nem járatása, vallásos oktatástól elvonása; a fajtalanság, családi élet megzavarása, házassági hűség megsértése, károm-

kodás, ünneprontás, vallásos szertartás háborítása, templomi botrány, a lelkész nyilvános megtámadása stb. stb. Én azt gondolom, örüljön az egyház, ha az állam mindezen vétségeket helyette megbünteti, s elveszi tőle azon odiumot, mely a büntetéssel — kivált ha súlyosabb az — mindenkor együtt jár. A mennyire nem tudom összeegyeztetni az egyház hivatásával azt, hogy a világi büntetést kiállott s talán már a javulás útjára lépett bűnös emberre *ráduplázzon* a maga büntetésével, ép oly fenséges hivatásnak tartom, ha az egyház ezeket visszatéríti az erény, köteleesség, valóság útjára, ezt tanítván nekik szeretettel: „Ime meggyógyultál, többé ne vétkezzél, hogy gonoszabbul ne légyen dolgod.“ Az egyház érdekéből kívánatos, hogy megnyúgódjék az állam-hatalom által kiszabott büntetésekben, viszont az állam érdeke azt kívánja, hogy az egyház büntető-jogának határai nagyon ki ne terjesztessenek. (L. Konek Egyházjogtanát).

További nagyon fontos kérdés, *hogy a lelkésznek adjunk-e fegyelmi hatóságot, habár csak az intés és feddésre is, a szokásos alakosságok — vizsgálat — megtartása nélkül.*

Gyarló az ember és sokféle körülmény befolyásolhatja ítéletét. Tapasztalásból mondhatom, nem merném mindenkire rábizni a *fegyelmi büntetés* kimondását, habár lelkész is az illető. Alapos vizsgálat nélkül pedig soha sem mondható ki — csekély felfogásom szerint — helyes ítélet. Egy alaptalan, vagy nem helyesen alkalmazott feddésnek sokkal több káros, mint jó következése lehet, már csak azért is, mert alig tudok mai nap már olyan kevéssé gondolkozó s ítélmi tudó embert elképzelni, a ki azt szó nélkül eltűrné. És én ezerszer kérek bocsánatot a lelkészi-kartól, melynek érdemes tagjai iránt határtalan tisztelettel viseltetem, mert működésüket a legnagyobb áldásnak tekin-

keztet, az kritikailag meg nem állhat, s már Tóth Ferenc kimutatja, hogy 1577-ben a hercegszöllősi zsinat végzéseit nem Huszár Gál, hanem Huszár Dávid pápai pap nyomtatta ki, s így a névben Ember Pál tévedett.

De Tóth Eerenc azért elfogadja, hogy volt Huszár Pápai pap; Revész Imre nem bocsátkozik a kérdés tárgyalásába, Szabó Károly pedig, e nagy történészünk, ki a történetírás körül a legnagyobb alaposággal használja fel a kútföket, Ember Pál tévedését a hercegszöllősi zsinat végzéséből látván, bebizonyítja, hogy mind Ember, mind utána mások hamis nyomokon állnak, s kimondja, hogy Huszár Gál pápai papsága történelmileg be nem bizonyítható s így el sem fogadható.

És eddig csaknem az volt a felfogás, hogy Szabó Károlynak igazsága van, annyival inkább, mert az 1696-ban Pápai szeniori hivatalt viselt Rákosi Márton kéziratában, hol a túl a dunai püspökök el vannak számlálva, Huszár Gálról szó sincsen.

Azonban úgy Szabó Károlynak igen alapos és kritikailag egészen korrekt következtetésével, mint a most említett Rákosi Márton „jegyzéké“ vel szemben ellenkezőt bizonyít az újabb Dr. Komáromy által felfedezett adat.

Ezt az adatot a fentebb említett országos levéltárban levő kézirat szolgáltatja, melyben egy helyen ez áll: „Annó MDLXXV. 23 octobris dominus Gallus Huszár, Parens meus alter et amicus longe omnium carissimus, Theologus doctissimus Evangelii Dei concionator fidelissimus et indefessus magno bonorum luctu ac dolore *peste obiit in oppido* Pápa die quem

vir optimus et plane Divinus multo ante salvus ac incolumis, sibi sumpsum futurum non semel vaticinatus fuerat, Emericus Forgach de Gyemes.

Ezen adat szerint Ember Pál részén van az igazság, mert kétséget kizárólag látszik, hogy Huszár Gál pápai pap volt, s 1575. okt. 23-án ott halt meg pestisben s ott domborúl fölötte a sirhalom, de melyik, az ma már ki nem mutatható.

A kérdés, mire eddig csak hozzá vetéssel feleltek, ma már így meg van oldva. De nézzük, hogy az esetleges ellenvéleményekkel szemben is megmaradhat-e a Huszár Gál történetét bezáró ezen adatunk.

Mondhatná valaki, hogy ha Forgách Imre jól értesültségét nem fogadjuk el, akkor az egész állításunk mellett semmit sem hozhatunk fel s magától megdőlné az. De szerintünk állításunk mellett nem szükséges más bizonyítékot felhozni, mint Forgách Imre jól értesültségét, ez pedig teljesen bizonyos; hiszen a „Parens meus alter“ és az „amicus longe omnium carissimus“ kifejezések, a legőszintébb szeretetig és lelkesedésig menő tisztelet hangja mind erről győznek meg.

Mi tehát Ember Pál állítását Szabó Károlylyal szemben megerősítjük, bár el kell ismernünk, hogy Szabó Károlynak tökéletes igazsága van; tárgyilagos kritikával nem fogadhatta el Ember Pál vélekedését.

Mivel eddigi feltevés szerint Huszár Gál Komjátin hunyt volna el, s ezt a komjátii nyomdának 1564-ben lett megszűntetésével hozzák kapcsolatba, ki kell még azt mutatnunk, hogy igenis nem Forgách Ferenc üldözései következtében, mint Klanica M. állítja, hanem a

tem az emberiségre, mely nélkül valódi öröm, boldogság e földön el sem képzelhető, ha felteszem azon kérdést, hogy olyan egyén nem létezhet-e nagyszű és nagy tiszteletre méltó soraikban, ki csak azért nagyon derek ember, mert — mint a mesebeli sikkasztó pénztárost — „*eddig soha nem kapták rajta*“; ki csak száján viseli a krisztusi szeretetet, de szívében gyűlölség lakozik az érdekeit nem szolgálók iránt, ki az embertársak közötti egyenlenséget szítja, az osztálygyűlölséget, a felsőbbiség iránti tiszteletlenséget terjeszti, a kit ők is csak azért tűrnek érdemgazdag körökben, mert kellően nem ismerik. És ha megengedhető, hogy létezhet ilyen lelkész is: ki csodálkozhat azon, hogy egy értelmes ember, ha nincsen is még annyi bizonyíték birtokában, hogy az ilyen lelkész ellen törvényesen felléphessen, de többféle jelekből — és tényekből is — legalább sejti annak érdemtelen voltát, attól nemcsak a feddést, mint fegyelmi büntetést, hanem a lelki-vigaszt sem fogadja el. De azért is hagyjuk el ezt a lelkészi biráskodást, mert ez által rendkívül sok kellemetlenségtől és bajtól, helytelen és igaztalan elbíráltatástól kiméjjük meg őket.

Kapcsolatban ezzel áttérek arra, hogy az eddig készített egyházfegyelmi szabályzatok többsége a Büntetésekre nézve Máté evangélioma XVIII. r. 15. 16. és 17-ik versét követi: 15. Ha pedig vétkezik Te eliened a te atyádfia, menj el és dorgáld meg őt, csak te közötted és ő között; hogy ha szódat fogadja, megnyerted a te atyádfiát. 16. Ha pedig szódat nem fogadja, végy melléd még egy vagy két embert, hogy két vagy három biznyságnak szájából az egész dolog bizonyosabb legyen. 17. Hogy ha azoknak sem fogadja szavakat, mondd meg a gyülekezetnek, hogyha a gyülekezetnek sem fogadja szavát, legyen te előtted olyan, mint valamely pogány, vagy fukar.

pápai predikátorság elfogadása folytán szünt meg a komjátii nyomda.

Szerintünk ugyanis egészen ki van zárva az, hogy Forgách Imre meg ne oltalmazza kedves lelkipásztorát, testvére ellen. De magáról, a jobbára csakis status ügyekkel foglalkozó püspökről nincs is tudva, hogy a protestáns papokat üldözte volna, ha csak Huszár Gál ellen az nem hívta ki haragját, hogy épen ő térítette meg testvérét Forgách Imrét, a mint Forgách Imrének Huszár Gálra vonatkozó eme szavait: „*Parens meus alter*“ helyesen értelmeznünk lehet és kell. De még ezen megengedésünk is magától elesik, ha tudjuk, hogy Forgách Ferenc Ferdinánd halála után nem birt több befolyással a magyarországi ügyekre, 1569-től kezdve teljesen erdélyi ügyek foglalják el, Huszár Gál tevékenységének fénypontja pedig Komjátiban a 70-es évekre esik.

Huszár Gál tehát sokat hányatott életét Pápán végezte, mint ottani predikátor: túl a Dunán kezdette működését itt is végezte; a reformatus hit e vidéken legerősebb vára, Pápa örzi drága hamvát a nagy reformátornak, ki oly sokakban gyújtá fel az igaz hit szövétnékét az igaz tudomány fáklyájával. Nyomdáját valószínűleg Pápára is magával vitte, de bizonyos adatok hiányában semmit nem mondhatunk.

Ha csak futólag tekintjük is végig Huszár Gál élete pályáját, látnunk kell, hogy ő a XVI. századi reformátorok közül egyike volt a legnagyobb hazafiaknak. És ez természetes is, hiszen összpontosított magában mindent, mi ezt kifejtteni lehetővé tette, s

A 15-ik vers értelmébeni intézkedés, feltéve, hogy a feddés nem fegyelmi büntetésként alkalmaztatik, helyes; de ha célt akarunk általa érni, szükség, hogy kifogás alá nem eshető egyén által történjék. A CXLI. zsoltár 5-ik verse ezt mondja: „*Feddjen meg engemet az igaz és jó néven veszem; dorgálgon meg engemet és nekem olyan leszen, mint a drága balzsam.*“ Máté VII. 5-ben pedig ezt olvassuk: „*Vesd ki először azt a gerendát a te szemedből, és azután gondolj arra, hogy a szálkát a te atyádfia sze néből kivessed.*“

A 16-ik vers szerinti eljárás iránt komoly aggodalmaim vannak. Az eddigi szabályzatok a lelkéssel feddeni járó 2 embert a presbyterek közül veszik. Nem tudom, hogy a presbyter választások miként történnek minden egyes egyházban; nem tudom, hogy a nép azt választja-e mindenkor, ki azon állásra legérdemesebb; nem fordít e arra például túl a rendjén nagy figyelmet, hogy a megválasztandó a falu politikai hitvallását kövesse, nem győzi-e le a szájhős a bölcs és kegyes férfiut. De mert sok panaszt olvastam idevonatkozólag s magamnak is van némi kedvezőtlen tapasztalatom: azt gondolom, hogy itt nincs minden rendben. Hát még ha elképzeljük azt, miről előbb emlékeztem meg, hogy t. i. lehet olyan lelkész is, *ki ellensége a békességnek*, a ki bizonynyal magához hasonló érzületű egyéneket juttat be a presbyteriumba, olyanokat, a kiktől — Korinth. II. XII. 20. — „*fél Pál apostol, hogy ha közibük menne, nem olyanoknak találná őket, minéműeknek akarná s a kiket int, hogy ne legyenek versengések, haragok, vetekedések, felfúvalkodások, pártoskodások.*“

Képelem, mily passióval dorgálná az ilyen lelkész és presbyter, egyházának sok érdemes, de vele nem rokonszenvező, egyet nem értő tagját s csinálna ez által a meglévőnél sokkal nagyobb bajt. A cura

munkásságában minden térre kiterjesztette figyelmét.

Első sorban predikátor volt ő, ki állomása helyén meggyőző erővel hirdette az evangéliumi igazságokat; de ezzel soha sem elégedett meg, hanem a közeleső vidéket is meg-meglátogatta, a hivek lelki szükségzeit kielégíteni s minél többeket megnyerni az egyház hiveiül. Mint predikátor aztán valósággal rettenthetetlen volt, mert tudta, érezte az általa hirdetett tudomány igazságát, s át volt hatva a Krisztus szeretetétől, kinek ügyéért mindenre képes vála. Ez fejtí meg, hogy az üldözések elől soha sem tért ki előbb, csak mikor már élete is fenyegetve volt; ezt meg akarta menteni, hogy minél tovább szolgálja a szent ügyet s minél többet vezessen el az örök igazság ismeretére.

Ez fejtí meg, hogy a hatalmas győri s pozsonyi püspökök s káptalanokkal egymaga minden társ és szinte minden pátrónus nélkül felveszi a vitát s a szentírás alapján a mély meggyőződés és szónoklata hatalmával ellenfeleit visszavonulásra kényszeríté.

Az a sokféle s mindig megújuló üldözés, melyet a kath. klerus s az ellenreformáció két hatalmas vezetője Oláh Miklós és Verancsics intéztek ellene, mind azt igazolják hogy ő mint predikátor nagyon veszedelmes volt a kath. egyházra nézve, mert hatása rendkívüli volt úgy a polgárság, mint a katonaság körében, a hol ő szinte hirdette egyháza tanait.

De ezt mutatja az a körülmény is, hogy kivált Kassán, de mindenütt, ahol csak megfordult, a nép, hatalmas főurak, sőt a katonaság is, melynek ily dolgokba úgyszólván nem lett volna szabad avatkozni,

pastoralis dolgait végezzék csak a lelkészek, a presbytereket ne avassuk abba, nem értünk mi ahoz, de időnk sincsen hozzá, ha csak magán ügyeinket teljesen el nem hanyagoljuk. Egész ember kell oda telve krisztusi szeretettel, apostoli buzgósággal, a műkedveléssel ártani igen, de használni e téren nem lehet.

A 17-ik verset, mint egyházi fenytéket, mai időben nem lehet alkalmazni. A szégyenköre állítás ideje elmúlt s a fegyelmi vétségnek és itéletnek a gyülekezet előtti kihirdetése által pellengére állított egyén minden valószínűség szerint kilép azon egyház kebeléből, mely őtet így megbélyegezte. Ilyen büntetés általi javítás a mai korban elképzelhetlen.

A 17-ik vers így végződik: „ha a gyülekezetnek sem fogadja szavát, legyen te előtted olyan, mint a pogány, vagy fukar.“ Ezt sokan úgy értelmezik, hogy azilyent ki kell rekeszteni az egyház kebeléből.

Szerény véleményem szerint az, hogy legyen te előtted olyan mint a pogány, vagy fukar, nem azt jelenti, hogy rekeszd ki őt az egyházból s ne legyen reá többé gondod.

Lukács apost. esel. XIII. 46. és 47. verse szerint Pál és Barnabás ezt mondják: „imé a pogányok közé megyünk; mert így parancsolta nekünk az Úr: azért választottalak téged, úgy mond, hogy légy a pogányoknak világosságok, hogy légy idvességekre az embereknek, mind a földnek végéig.“ A 48-ik vers szerint: „A pogányok pedig ezeket hallván, örvendezének, és magasztalják vala az Urnak beszédét.“

Máté XXVIII. 19. szerint Jézus köteleességévé tette a tanítványoknak, hogy „elmenvén, tanítsanak minden népeket.“

Ez tehát, hogy „olyan legyen előtted mint a po-

rajongának érte s mindent megtesznek érdekében, megmentésére.

De ő nemcsak predikátor, hanem mint e korbéli reformatoraink többnyire, tanító is volt. Igen, nemcsak az volt feladata, hogy hivei legyenek, hanem az is hogy ezek a hivek igazán értsék, ismerjék az igazságot, s megismervén ne hajójának el attól, az volt a célja, hogy a hiveknek vezetőkről is gondoskodjék, mert hiszen a nyáj pásztor nélkül elszéled; tehát iskolájában lelkészeket képez, kiket a vidékre küld a hivek összetartására, az egyház gyarapítására.

Hogy pedig ne csak azon vidékeken, hova épen ő maga vagy közvetlen tanítványai eljuthattak, ismeresse meg az ő egyszerű meggyőző előadásában egyháza tanait, az evangelium tudományát, s hogy a kath. támadások és üldözésekkel szemben egyháza igazait megvédelmezze s a zaklatott s elnyomni óhajtott lelkiismereti szabadságot istápolja, nyomdát állit saját költségén. mindjárt első állomás helyén.

E nyomdában aztán részint saját munkáit nyomtatja, s így irodalmilag is küzd, jóllehet főereje a gyakorlati működésben állott, részint pedig más jeles reformátorok munkáit adja ki, azoknak elterjedését eszközözi, s így tesz hatalmas szolgálatot a reformatió ügyének.

Mindezen ténykedésein kívül lehetetlen még egy igen kiváló oldalát az ő működésének figyelmen kívül hagyni. Ez az ő egyház-szervező törekvése. Arra törekedett ugyanis, hogy az egyházban egységet, egyöntetűséget hozzon létre a szertartásokat illetőleg, s így az egyház szilárdságát s a támadókkal szemben ellenálló képességét, erejét fokozza.

gány“, a Jézus tanítása szerint azt teszi, hogy tanítsd őtet szeretettel azokra, melyek idvességére szolgálnak.

A fukart sem veti meg az apostol, hanem bölcsen oktatja. Pál Eféz V. 3. így szól. „a fősvénység ingyen se neveztessek ti köztetek, mint illik a szentekhez.“

A Zsidókhoz írott levél XIII. 5. pedig így oktat: „A ti erkölcsötök idegen legyen a fősvénységtől.“ Az excommunicatio ellenkezik az egyházi fenyték legfőbb, legmagasztosabb céljával, a javitással, hogy a lélek megtartassék, megsemmisíti azon mennyei örömet, mely Lukács XV 7. szerint nagyobb egy megtérő bűnös emberen, hogy nem kilencvenkilenc igazakon.

Példaszédek könyve XXIV. 16. versében pedig meg van írva: „ha hétszer elesik is az igaz: felkel“ és ennek az excommunicatio útját vágja. Az excommunicatio legnagyobb, legsúlyosabb büntetés lévén, azt csakis a legsúlyosabb vétségekre lehet alkalmazni: de hogy mik legyenek ezek, azt elképzelni sem tudom. Gyakran előforduló vétségekre semmi esetre sem lehet alkalmazni, hogy megszokottá ne váljék s közönyössé ne tegye az iránt az egyháztagot s ne pusztítsuk azzal is számunkat.

Mert nem helyes az az elv, hogy „hadd hulljon a fergese“; nekünk minden egyes tagra szükségünk van s a tudatlant tanítani, a gyengehitűt erősíteni, a bűnöst megjavítani evangyéliom szerinti szent feladatunk és kötelességünk. A mi egyházunk eddig a legnagyobb bűnöst sem hagyta el, elkísérte azt a vesztőhelyre is vigaszával, a jobb hazába költözés reményével; nem tudom belátni, hogy miért kelljen ma a felvilágosodás, a szelidebb erkölcsök idejében eldobni magunktól ezen szerencsétleneket, kik talán azért kö-

E cél adott lételt azon legrégebb irodalmi emlékek, mely Huszár Gálról reánk maradt.

Egy latin nyelven írott levél 1557. október 26. napjáról Bullinger H. zürichi lelkészhez, a helvét hitvallás tudós szerzőjéhez van intézve. Megtalálható: „Miscellanea Tigurina“-ban, és Ember Pálnál illetve Lampe Hist. Eccl. Ref. in Hung. (112—116. l.) Huszár ezen levelében elsöben is megragadó színekkel eseteli az ország nyomorát, mibe a törökök miatt jutott; majd feltárja azt a sok szenvedést, üldöztetést, mit a protestánsok a katolikusoktól s kivált Oláh Miklós érsektől szenvednek, megjegyezvén, hogy a pogány törökök vallás miatt senkit sem üldöznek s a kath. üldözések csak a törököktől ment területeken folynak. Ezek után tanácsot kér házassági ügyben, hogy t. i. mit tegyenek olyan esetben mikor a férj feleségét a török elrabolván, az újra megnősül; de az elrabolt feleség haza kerülven, a férj inkább ezzel óhajjt élni. Végül azon kérelmét terjeszti elő, hogy irassa meg a zürichi egyház rendtartását s nyomatva latin nyelven neki küldené el, mert jóllehet a magyarországi egyházak csaknem mind a Kálvin és Bullinger iratait követik s így a hitvallást és tudományt illetőleg egyeznek, de a szertartásban s — a mi főfontosságú — a sákramentomok kiszolgáltatásában eltérnek egymástól. E kérésével kapcsolatban azon reményét fejezi ki, hogy Bullinger tekintélye — kitől mindent szívesen fogadnak — igen nagy, a szertartások dolgában a hazai egyházak között létre jöhet az egység. Végül azon óhajjtását nyilvánítja, hogy Melancton vajha határozottan kifejtené nézetét az úrvacsorájáról, s az e miatt dúló vitáknak az egyházban véget vetne.

(Folyt. köv.)

vették el a nagy vétket, mert annak idejében lelküknek kiműveléséről, vallásos hitüknek megerősítéséről kelleen nem gondoskodtunk. Utalok mindenkit azon mély bölcseséggel, igaz vallásos érzéssel és művészi kézzel megírottakra, melyekkel ezen nagy kérdést Ritoók Zsigmond ő méltósága méltán nagyhirű és nagy értékű cikkében oly meggyőzőleg tárgyalja.

Az eddig megjelent fegyelmi javaslatok megkövetelik, hogy a *presbyterek szorgalmasan járjanak el a vasárnapi templomi isteniszteletekre*. Erre nézve szerény véleményem az, hogy ha ezen szép kötelesség gyakorlását szigorúan megkívánjuk addig, míg a vasárnapi teljes hivatali szünet be nem hozatik; míg a szegény munkásnak, cselédnek, csak akkor van ideje magán dolgai végezésére; míg az orvosnak a délelőtti órákban kell sietni az őt nehezen váró betegek gyógyítására, vigasztalására; az ügyvédnek, gyógyszerésznek éppen a reggeli isteniszteletek ideje alatt kell leginkább szolgálatára állani a közönségnek: féltő, hogy az intelligens, tehát az öntudatosan vallásos osztályt rekesztjük ki a presbyteriumból.

Ha valaki egész élete munkájával megmutatja, bebizonyítja, hogy hiven igyekszik betölteni hazája, vallása, embertársai iránti kötelességeit: akkor talán el lehet tekinteni attól, ha a viszonyok és körülmények kényszerítő hatása alatt nem látogatja a vasárnapi isteniszteleteket oly szorgalmasan, mint óhajtaná.

Egyik egyház — sokak által helyeselt — Szabályzataiban különösen megragadta figyelmemet azon körülmény, hogy a *presbyterek az egyháztól nyert kölcsönökért kezesek nem lehetnek, de kölcsönt kaphatnak, még pedig 7%-ra, míg más egyháztag csak 8%-ra nyerhet kölcsönt*. A presbyteri állás ily módon való honorálását én nem helyes em az egyenlőség elvének megsértésén kívül azért sem, mert ez alapul szolgálhat a kölcsönök elnyerése körüli egyéb — az egyházra hátrányos következményekkel járható — kedvezmények kieszközlésére is. A presbyter találja lelkiismeretes munkalkodásának egyedüli jutalmát, megnyugtató öntudatában, nem pedig 1%-os kamat engedésben.

Nem tartom megengedhetőnek, hogy az egyház büntesse a polgári választásoknál előforduló erkölcstelenségeket, minők az etetés, itatás, pénzzel vagy szóval való vesztegetés. Szerintem is bűnös cselekmények ezek, de ezek megtorlása kizárólag az állam jogkörébe tartozik. A jogkörök összezavarása sem nem kívánatos, sem nem hasznos. Van már az államnak törvénye, mely hisszük, hogy ha egyszerre nem is szünteti meg teljesen a polgári választásoknál előforduló erkölcstelenségeket, de nagymértékben csökkeszteni fogja azok számát. A politikát, az aival együtt járó pártoskodást, mely eddig kiszámíthatlan kárára volt egyházunknak, végkép ki kell onnan küszöbölünk.

Az Urasztalától eltiltást, úgy is mint fegyelmi büntetést, nem tudom megegyeztetni a Krisztus hívó szózatával „Jöjjetek én hozzám mindnyájan, kik megfáradtatok, és megterhelttetek, és én megnyugosztalak titeket.” Máté XI. 28.

Az Ur Jézus szerezte az Urvacsorát: az övéi iránti szeretetből, az ő emlékezetére, a bűnöknek bocsánatjára, a fáradt lelkek megnyugtatóására, a vele való szoros egyesülésre, a felebaráti szeretet elevenítésére, a hatatlanság felőli hit erősítésére, Istennel és emberekkel való megbékélésre.

Én nem tartom megengedhetőnek, hogy ily vég-

hetetlen javaktól eltilthassa az egyház azon tagját, ki azokban részesülni óhajt s az Urasztalához illő alázatossággal és szép renddel járul.

A *„Debreceni Protestáns Lap”* folyó évi 33-ik számában Lenc Géza lelkész úr „Az excommunicatio fogalma Kálvinnál” című cikkében felemlíti, hogy a Kálvin iastitutiójában *más jogtól való megfosztásról, mint az Urvacsorájától való eltiltásról, szó sincs*.

Révész Imre Kálvin élete című remek művében a genfi hitvallás és szabályzatok közlése után az 52-ik és 53-ik lapon egyebek között ezt mondja: „Itt állunk Kálvin szellemének és rendezői elveinek és eljárásának határozott, szigorú és ha úgy tetszik, sötét vonásai előtt . . .

A mai művelődés és a rendes állapotok szempontjából: Kálvint mulhatlanul el kell itélned. De vedd eszedbe a kort, a melyben Ő működött, Genf rendkívüli helyzetét és iszonyú erkölcsi romlottságát.

Mi lett volna Genfből és a reformatióból annak kebelében ezen szigorú szabályok nélkül. Kálvinnak két végtel között kellett választani. Vagy hirdetni az igét sikertelenül és keresztül vinni olyan, amilyen külső reformatiót, vagy erős karral a romlott élet gyökeréig nyúlni és vérzések között bár, de mégis elmetszeni, kiegészíteni a rothadt tagokat. Ő ez utóbbit választotta, mert az ő lelke valódiságra tört, és a legszigorúbb következetesség hive volt, tanban szintügy, mint az életben.“

A 100-dik lapon ezt mondja Révész Imre: „Ezek voltak a nagyfontosságú genfi rendszabályok, melyek ellen a mai viszonyok és elvek szempontjából igen sok kifogást lehetne ugyan tenni, de a melyeknek világtörténeti értékét s több népek életére, erkölcsiségére és egész jellemére gyakorolt jótékony befolyását senki sem tagadhatja.“ Boruljunk le azért hódoló tisztelettel a dicső férfiúnak, hitfelekezetünk megalapítójának, áldott emléke előtt, kövessük hiven felséges tanait, mert mint egy jelenkori francia életírója mondja: az Istennek fián kívül, soha, még egy ember sem hirdette úgy a tiszta és örök igazságot, mint Kálvin (R. I. 289. l.), de iastitutióink, szabályzataink megalakításánál a mai viszonyokat figyelmen kívül nem hagyhatjuk.

Mindeneket ismételtén jól megfontolva, mást nem mondhatok, hogy jók a mi fegyelmi törvényeink, ne változtassuk, ne bővítsük azokat; fegyelmi szabályzatokat pedig ne alkossunk, — nincsen azokra semmi szükség. — Azok kellene nekünk, akiket VI. Eduard angol trónörökösnek a tiszta tudomány hirdetésére mindenek felett ajánlott Kálvin, t. i.: *bölcs és buzgó predikátorok, kik a népet valódi élő erővel oktassák.* — Isten segítségével mellett, így, de csak is így fog eljönni dicső, boldog jövődönk!

Békésen, 1900. augusztus 30.

Szent István király napja.

Elrendelve a törvényhozás által most már általános nemzeti ünnep. Miután Trefort erőszakos kísérlete: a protestáns egyházak által is, mint egyházi ünnepet ünnepeltetni e napot, azon egyházak érélyes ellentárlásán megtörött: a kath. befolyás itt is diadalmaskodva, végre is kivitte, hogy ezen ünnepet akarva, nem akarva meg kelljen tartania minden hitfelekezethez tartozóknak . . . az állam közgei, a hatóságok öröködnék a felett. „Ez — ugymond — nemzeti ünnep; a ki ennek

megünneplése ellen szól, az a nemzeti kegyelet ellen vét. Gondolom: a hazaárulást is jó szívvvel rámondanak az ellenszegülő nyakas kálvínistára. Tehát ünnepeünk. Istentisztelet tartására, templomi ünneplésre ugyan saját templomainkban nem kényszerítenek. De minek is! Hiszen meg van az elégtétele a fekete csuhás fanatikus seregek abban, hogy az „egyház“ ünnepe a „kevény“ kálvínista nép nem dolgozhatik, tehát ünnepe az is. Az meg épen nyereséget hozhat az „egyháznak“, hogy a kálvínista urak, városi és megyei előkelőségek, államférfiak, miniszterek, a katonaságtól sok kálvínista eretnekek, az ő pompáját emelven, fényét növelven, szívják a tömjén füstöt, netalán egy-egy a fénytől és tömjénillattól megszédül és behódol a fényes egyháznak, mely „lám nem olyan rideg, a kegyelet követelményei elől nem zárkózik el oly merően!“ De hát a prot. egyházak, közelebről a ref. egyház elzárkózik? Nem! hanem vallásos ünnepet csak Istennek szentel, templomában csak az Istent imádja, abba csak az Istennek a tiszteletét viszi be. Mint honpolgár nemzeti hőseit a kálvínista is bizony tiszteli, a a nemzet életében előfordult korszakalkotó elhatározó eseményekről emlékeztet, hódolatteljes alázattal mindenkor leomlik a népek erős Istenének szentséges színe előtt hálaadó imádságban — csak hogy azt az eseményt, az arról emlékezést nem köti egy embernek a nevéhez, kit mint annak az eseménynek szerzőjét hálaival templomában tisztelne, áldana, hanem a sikert, a kedvező fordulatokat tulajdonítja Istennek és azoknak emlékezteténél örömmel imádja Istent — de csak az Istent, mert hálaadásánál csak az egyetlen Isten nevét emlegeti áldva, — halandó neve pedig abban elő nem fordul, mégha olyan tiszteletreméltó volt is életében és az halálában is. Teszi pedig ezt a református egyház az Istennek törvénye, Mesterének tanításai alapján, — lévén az ev. ref. egyház vallása emberileg lehető tökéletes előterjesztése a mi Urunk Jézus Krisztus tudományának mind a hit, mind az erkölcs törvényeinek dolgában. Míg a róm. kath. egyház vallása mind hittanában, mind kultuszában túlnyomólag emberimádás, meglévén rakva hittana szentekkel: Isten ítélésének a mértéke szerint erőtlén bűnös emberekkel, kultusza ezen szentekhez intézett megszűnés nélkül való könyörgésekkel; mert a római egyház egész hit és alkotmány rendszere alapítva van az emberi gyengeségre, itt: a szentek kultuszában az embernek önbálványozására, melyre az emberek túlnyomó nagy része — nem lévén képes felemelkedni a tiszta lélek-isten megértésére — oly igen hajlandó; maga magának tetszeleg az ember, a saját nyomorult parányiségének hízeleg, a mikor egy „közülünk valót“ tisztelhet istentisztelettel illethet. És mert gyarló emberek a protestánsok között is vannak: innen, hogy kálvínista embertől is lehet hallani gáncsot egyháza ellen, a miért az templomába nem engedi be az embertiszteletet. A hazafiság, a nemzeti kegyelet szempontját emlegetik. De hiszen a protestáns, közelebről a református egyháznak épen hazánkban nincs szüksége hazafiságát, a hazafiság követelményei és a nemzeti kegyelet iránt érzéssel bírását a tiszta Isten-hittel, vallással össze nem egyeztethető tettekkel bizonyítgatni; ezt tegye az az egyház, vagy azok az egyházak, melyek részolgnak egyéb tényekkel arra, hogy ilyen módon feledtesék az ellenük emelhető súlyos kifogásokat.

Mi protestánsok azonban — mint mondám — smerjük és átérezzük, méltányoljuk is a hazánkra általakítólag, elhatározólag befolyt nagy történeti esemé-

nyeket, az azokban döntő szerepet vitt nagy embereket — és pedig annyira, hogy eszünkbe se jut tudakozni azoknak az embereknek felekezeti hovatarozása felől. Nekünk nagy nemzeti gyászunk volt hogy Erzsébet királynénkat ne említsem, a Széchényi és Deák halála; de nem volt gyászunk kath. atyánkfiaiunk, jobban mondva: az egyháznak a Kossuth elmúlása; mi azokért mint mindnyájunk halottjaiért *haláluk alkalmával* tartottunk halotti istentiszteletet, de a római egyház nem vett tudomást a Kossuth temetéséről. És minthogy a keresztyén vallás elfogadása, a ker. erkölcsök által megszélidítettése a vad pogány magyaroknak a nemzet fenmaradására elhatározó befolyással volt; minthogy aztán I. István király a legtöbbet tett a ker. vallás terjesztésére, elfogadtatására, tehát neki a nemzet fenmaradásában halhatatlan érdemei vannak: az ő emlékeztetere mi protestánsok is kész szívvvel szentelünk mindenkor *nemzeti* ünnepet, mely állna ott, a *hol lehet* István király érdemeit méltató tanulságos megemlékezésekben, felolvasásokban stb. valamely közhelyen, leginkább iskolákban. De így, a mint rendezve és elrendelve van: ez ünneppel szemben több aggodalmaink vannak. És pedig aggodalmaink lehetnek ez ünnep statuálásában, az erre nézve javaslatot tevő miniszternek, valamint a javaslatot törvénynyé emelő országgyűlésnek őszintesége felől úgy, mint 1. *protestánsoknak*, 2. mint *vallásos lényeknek*, 3. mint *honpolgároknak*.

Mint *protestánsoknak* közjogi aggodalmaink vannak. Mert ez az ünnep is csak egy alkalom minduntalan felmerülő közjogi sérelmeink szaporítására a tökéletes egyenlőség és viszonyosság 2-ik félszázadában. A mennyiben ezt az ünnepet is magának foglalván le a r. kath. egyház, az ő nagyon is kath. színezetű ünnepe hivatásban élő protestánsaink közül százan és ezeken kényszerítetnek megjelenni részint erkölcsi nyomással (városi, megyei, államhivatalnokok); részint a hatalom parancs szavával (katonák), — nem lehetetlen hogy sokaknál a lelkiismeret, a meggyőződés sérelmével.

Mint *vallásos lények* fájó aggodalommal látjuk az államhatalomtól, hogy míg a vallásos ünnepek, az Istennek szentelt és ő általa rendelt vasárnap megtartására semmi gondja nincs: addig az ilyen ünnepeket hatósági közegeknek közbejöttével, karhatalommal megtartatja. Így történik, hogy ma szent István király ünnep napján a mi egyházunk hivei is ünnepelek, teljes munkaszünetet tartanak, mert erre büntetéssel kényszerítetnek; nekünk pedig el kell tünnünk, mert orvoslásért bárhova is hiába folyamodnánk, hogy pápista vallású urak, gazdasági alkalmazottak Husvét első napján is szántatnak ref. vallású cselédjeikkel, vagy míg mi vasárnap a templomban vagyunk, az urasági igás szekerek ott hajtának el éktelen lármával, isten káromlásokkal.

Mint *honpolgárok* méltán kérdezhettük: vajjon ha a törvényhozás egyáltalában szükségesnek látta nemzeti ünnepeket megállapítani, — nemzetünk történetében nem látott volna-e több ünneplésre méltót?! Nem lett volna-e ilyen p. o. a honnak második megalapítása a tatár pusztítás után IV. Béla által? Valamint aggodalommal nézhetjük a már egyszer nemzeti ünnepekként megállapított napoknak megkülönböztetését. Mert nemzeti ünnepek mondotta ki a törvényhozás — (márcz. 15-ike helyett) — ápril 11-et is. De hát erre miért nem rendelkezett aképen, mint szent István napjára? Miért nem rendelte el e napon az országos

munkaszünetet?! Nemesak, de még arra nézve sem intézkedett, hogy e napról a közönség alantasabb rétegei tudomást szerezhessenek!

Semmi kétség, hogy miniszter és törvényhozás jó hiszeműséget mutatva e törvény beiktatásával egy kiváltképen való r. kath. ünnepet emeltek nemzeti ünnepé, több nagyon fontos szempontok sérelmével, figyelmen kívül hagyásával.

Szent István ünnepén 1900-ban.*

Nagy István.

KÖZÉLETÜNK.

A „Tóháti lelkészi kör“ értekezlete.

A beregmezei „Tóháti lelkészi kör“ mult hó 20-án tartotta értekezletét Balazséron. Csoó Zsigmond elnök egyháztársadalmi életünk jelentékenyebb eseményeit ismerető, az itt-ott feltűnedező bajokra, veszélyes jelenségekre figyelmeztető beszéddel nyitotta meg a gyűlést, szépen vezetvén le komoly tárgyu fejtegetései során az összetartás szükségességét, a lelkészek egymással való érülködésének, benső baráti viszonyának jó hatását azon munkára, mely az egyházi élet vezetésében, bajainak orvoslásában reájuk hárul s lelkes szavakkal hívja fel a jelenvoltakat a további érdeklődésre s tevékenységre.

Ezután Csatóy Ferencz körtag tartott felolvasást „A lelkészi fizetések megváltásáról“. Szerző a saját egyházközségében megkísérlett s némi eredménnyel is biztató eljárást fejtegette, mely szerint az egyháztalok az évi kivetésnek megfelelő tőkét fizetnének be bizonyos számú év alatt, a tőke-részletek befizetésével kevesbednek évenként a kivetési összeg, a tőke teljes befizetésével pedig teljesen megszűnnék, a kamatok fedeznék a szükségletet. Értekezlet a fizetés megváltását mindenekfelett kívánatosnak tartja s szerencsésnek felolvasó lelkésztársunkat, ha ezt keresztülvinni sikerül, de fájdalom, ez a mód általánosságban nem alkalmazható, keresztül nem vihető, a munkát elismerésben részesítette.

Az értekezlet magáévá tevén azon észrevételeket, melyek az alábbi felolvasásban foglaltak, azt nagytiszteletű szerkesztő ur kegyes engedelmével a Debr. Prot. Lapban közzétenni elhatározta.

Tisztelt értekezlet! A mult értekezleten méltóztatott megbizni azzal, hogy Bary Sándor lelkésztársunk „A mi ünneplésünk“ című felolvasására észrevételeimet megtegyem, ezen megbizásnak eleget teendő, van szerencsém azt a következőkben előadni:

A bevezető részben szerző bizonyos aggodalommal készíti elő tárgyat, abban a hitben, hogy némelyek üres szalmacséplésnek fogják tartani a tárgyával való foglalkozást, az ünneplésről való beszédét; s fájdalom,

* E kérdésben nagy szükség van arra, hogy a református lelkész szive, esze helyén legyen s talpán meg tudjon állani közöttünk kiki úgy, a mint a református egyház érdeke megkívánja. Mi az idén e napon éppen vidéki úton voltunk s láttunk református tornyot, honnan sokkal nagyobb lobogó hirdette a kálvinista híveknek „Szent István ünnepét“, mint a községháza és koresmák ablakából. — A mi már csak azért is feltűnő volt, mert a szomszédos katolikus egyház tornyáról meg véletlenül (!) lemaradt a tricolor! Pedig ez a katolikus egyház a debreceni „választott püspök“ egyháza, — ott valahol lent Délbiharban...! No lám ez is politika! De mi nekünk semmi szükségünk sincs arra, hogy a pápistáknál is pápistábbak legyünk. — Sapientia pauca! Szerk.

aggodalmi valókká váltak azon öt hónap alatt, mely óta munkálata egyik egyházi lapunkban, a Debr. Prot. Lapban megjelent, mert az eszmékben gazdag, tárgynál fogva fontos, kidolgozásában szakavatott munka visszhangra nem talált, mintha bizony semmi kívánni való nem lenne a mi ünneplésünkben! Pedig az élet más-ként tanuskodik.

A munkálat alapeszméje ellenkezésben van azon, mondhatnám közfelfogással, hogy az ünneplés általánosságát az állami beavatkozás segitené elő, ha az a maga kényszerítő hatalmával közbelépne, a vasárnapi munkaszünet és a vasárnap megszentelése érdekében. E tekintetben hivatkozik gróf Tisza Istvánra, ki egy konventi ülésen úgy nyilatkozott: „felekezletünknek a vasárnap megünneplését illető szabadelvű felfogásával ellenkezik az, hogy e részben állami kényszerítő intézkedést kérjünk, vagy várjunk“.

Ezen elvnek elfogadása mellett szerző túlságos szabadelvűséget emleget az ünnepek megtartásában s tárgyat két részre osztja: a *vasárnapi dologtétel* és a másik: *vasárnapi mulatozás*.

A mi a szabadelvűség korlátlan emlegetését illeti, mely nem engedi meg az állami beavatkozást az ünneplésre nézve, megvallom ezzel nem vagyok egy véleményen. Nem pedig azért, mert nem mindnyájan érezzük azt, hogy egy testnek vagyunk tagjai, nem mindnyájunkban él a Krisztus lelke, azé a Krisztusé, a ki azt mondá: „nem vagytok többé a törvény, hanem a kegyelem alatt“. Ha mindnyájan élnék, többé nem mi, hanem élne mi bennünk a Krisztus, akkor helye volna annak a protestáns szabadelvűségnek, mely kényszerítő hatalmat, törvényt nem ismer a lélek dolgában, tehát az ünneplésben sem, de miután ettől az állapotól távol vagyunk, én ki-nondom nyíltan, hogy szerény nézetem szerint az állami beavatkozásra szükség van! Az igaz, hogy ez nem fog senkit vallásossá tenni egymagában, mert „a törvény cselekedetei által senki sem igazul meg“, de míg egyfelől, mint a többi állami törvények védik, elősegítik a jó rendet, úgy biztosítanak itt, az ünneplés dolgában is. Ezután kezdődnek az egyházak működése saját hiveikkel szemben, hogy a külső törvények által megrendszabályozott testen uralkodhassék a lélek s az megtalálja a maga táplálékát. Így, a kik lélekben ünnepelnek, azoknak semmi kárhoztatásuk nem lesz a törvény által, a kiket pedig korlátoz a törvény a dologtételben, azoknak szükséges, hogy másokat ne botránkoztassanak s nem lehet tudni, hogy a midőn a testiekbe, anyagiakka elmerült ember e tekintetben szűkebb korlátok közé jut, nem tágasabb tér nyílik-e a lélek munkájának; előbb ünnepel kényszerűségből, lassan-lassan megtanul lélekből. Ha az állami beavatkozást nem vetjük meg az emberi gyarlóságok, vétkek s bűnök korlátozására pedig keresztényen elv szerint nem a törvény büntetésétől való félelemből lesz erényes az ember, hanem azért, mert a lélek uralkodik benne, mely léleknek természetéhez tartozik a jónak cselekvése: úgy nem vethetjük el itt sem, hol az emberi gyarlóság épenugy nyilatkozik, mint más törvénytelen cselekedetekben.

Szerző a továbbiakban, következetesen kimondott elvéhez, midőn a vasárnapi munkáról szól, még az állami hivatalnokok hivatalos munkálkodásának felfüggesztésétől, illetve megszüntetésétől sem vár sokat, sőt a közbiztonság, közegészség érdekében nélkülözhetetlennek mondja a hivatalnokok működését.

En ezt a nézetet sem osztom a magam részéről, mert előre bocsátva azt, hogy vannak a társadalmi

életnek olyan szükségei, a melyek ünnepnapon is kielégítésre várnak sürgősen, mint a közbiztonság, közegészségügy, de az állami hivatalnokok nem csak itt, de minden más hivatalban is ott töltik az egész vasárnap délelőttöt, községi hivatalnokokat berendelnek, hivatalos teendőiket végzik, a közemberek nagyobb lelki épülésére, mert míg a vallás azt hirdeti, hogy a hetedik napot megszenteljed, addig, az a másik nagy hatalom, az állam, kimondja, hogy akkor is dolgozzál! Az állam azonban nemcsak hivatalokat, hanem iskolákat, nevelő-intézeteket is tart fenn, s örömmel jegyzem meg, hogy újabb időben a vallásosság fejlesztésére súlyt fektet, rendeletekkel intézkedik a növendékek saját felekezeti templomba járásáról s csak következetesen cselekednek, ha hivatalnokainak is munkaszünetet rendelne vasárnap s lehetővé tenné az ünneplést, mert ez volna természetes következménye, az életrevaló kihatása a vallásos nevelésnek, betetőzése az épületnek. Én az állami beavatkozást itt is multhatatlanul szükségesnek tartom, a legelső foktól fel a legfelsőig s ha talán a munkaóra ezáltal kevesebbné gondoskodik az állam, az ügyek intézésének rövidebb, természetesebb folyásáról s arról, hogy a hat nap valóban munkaidő legyen.

Az uradalmak vasárnapi munkáltatásáról elítélőleg nyilatkozik a szerző, mert megbotránkoztató, hogy épen vasárnapon, talán akkor, mikor templomba megyünk, vagy onnan kijövünk, ostorpattogás, féktelen kurjongatás reszketteti meg a levegőt, mert az urasági fogatok munkára indulnak; napszámok akkor fizettetnek, legelő bérlés, feles föld kiosztás, munkavállalás, mind vasárnap történik, de e tekintetben sem kíván állami beavatkozást, hanem a birtokos urak figyelmét óhajtaná valami uton oda terelni, hogy parancsoló szavukat emeljék fel s alkalmazottaikat ünnepnapon ne dolgoztassák, továbbá akadályozzák meg azt, hogy a róm. kath. vallású tisztjeik a ref. cselédekkel is a maguk ünnepjét tartatják meg.

Ez az eljárás valóban szép és lélekemelő lenne s nem mondom, hogy egyházi felsőbb hatóságaink felhívása e tekintetben némi-nemü eredményre nem vezetne, legalább egyeseknél, de mi történik a más vallású uradalmak birtokosainál vagy felekezetünkbelinél is ott, hola mindennapi élet parancsoló szüksége sem képes a birtokost arra sem bírni, hogy utána nézzen annak, a miből él, a mi neki jövedelmet ad, társadalmi állását biztosítja, hanem elhagyja pusztulni, idegen kézbe engedi jutni birtokait a nembánomság, a közönyösség, a könnyelműség; már most ki lesz oly ékesen szó ő, hogy ezek a birtokosok, ha már semmijükre nem ügyelnek, arra ügyeljenek, hogy alkalmazottaik ünnepeljenek? bizony senki!

Az állami beavatkozásra itt is szükség van, mit beismer a szerző is ott, hol a nem keresztyének tüntetőleg folytatják a mi ünnepeinken munkáikat s a házalók, a nyelvünket nem is értő üzérkedők, kereskedők bátran keresnek fel bennünket árucikkeikkel vasárnap, itt már panaszként emlegeti, hogy ez ellen sem egyházi, sem megyei, sem állami hatóság egy hangot sem szól.

A munka második része a vasárnapi mulatozásra terjeszkedik ki, mely népünknek ugyszólván természetévé váltott, a mit egyszerre gyökerestől kitépni, megváltoztatni nem lehet.

Magyar népünknek a legfelsőtől a legelső fokig szokása az, hogy mulatságait, kivéven a lakodalmakat, vasárnap vagy ünnepnapon tartja. akkor látogatja

rokonait, ismerőseit, ugy otthon, mint más községben. Összehasonlítva a falusiak mulatságait a városiakéval, amazok kedvteléseit erkölcsi tekintetben elébe helyezi ezekének, mert amant örzi a nyilvánosság, ezek pedig zárt ajtók mellett történvén, szabadabb tér nyílik az erkölcsi és anyagi bukásra. Mindkét mulatozás veszélytelen lefolyásu csak ugy lehetne, ha a kévéházak, vendéglők, italmérési helyek ünnep- és vasárnapokon zárva lennének.

Én a mulatságoknak falusra és városra való osztását nem helyeslem, mert mindkettő lehet ártatlan, mindkettő lehet az életnek azon virága, melyet tiszta kézzel és szívvvel le lehet szakasztani s ellenkezőleg, mindkét helyen lehet az a bűnök me egágya, a vallás-erkölcsi és testi életnek a megölője. Miután itt az ünnepi mulatságról van szó, természetesen tisztességes mulatságot értek s nem dorbézolást, tivornyázást, én az ünnep- vagy vasárnap délutáni mulatságot inkább helyeslem, mint a szombat estét s ha a falusiak vasárnap estére, a városiak pedig szombat estére tartják, így határozottan amazoké az előny, mert az a vasárnapi istenitiszteletre alig fog elmenni, a ki előtte való este mulatott, míg az előbbi a vasárnapot csakne egészen lelke számára szentelhette. A mi a mulatóhelyek ünnepi bezárását illeti, ez már állami beavatkozás s szerintem is szükséges.

Szerző az ünnep és vasárnap megszentelésére az egyház előjáróinak ó példaadását hangsúlyozza, mely szerint a lelkészeknek és világiaknak kellene magukat úgy viselniök, hogy példájuk másokra nézve is vonzó lenne, mert az ünnepi munka és mulatozás természetévé válván a népnek, azt erőszakos rendszabályokkal meg nem változtathatja sem állami hatalom törvénye, sem egyházi hatóság rendszabálya. De a gyülekezetek előjárói végtelen szabadelvűek e tekintetben, a gyülekezet anyagi ügyeinek vezetésére tartozó intézkedések, ünnepnapon tartott presb. gyűlésen tétetnek meg, belhivatalnoki fizetések akkor vettetnek ki, az egyházi felsőbb hatóságok peres ügyekben vasárnap tartják vizsgálataikat.

A jó példaadás az egyház előjárói részéről természetesen nyom nélkül nem maradhat, megtermi az a maga jó gyümölcseit s a legüdvösebb törvények sem képesek az élet képét megváltoztatni, ha nincs, a ki azoknak gyakorlatában előljár. Igaza van szerzőnek abban is, hogy az egyházi felsőbb hatóságok peres ügyekben való vizsgálata vasárnapokon kerülendő lenne, mert ha a világi hivatalok számára munkaszünetet kívánunk, mi egyháziak pedig vizsgálatot tartunk, kihallgatunk, a kedélyeket felizgatjuk, nem helyes eljárás. De nem tartom ilyennek az egyház ügyeiről való tanácskozást, a presb. gyűlések tartását, melyek az egyház fentartására, annak felvirágoztatására irányulnak.

Az egész munkálathban legszigorubb itélet tárgyát képezik a lelkészek kik az ünneplésben mindenkinél szabadabbelvűek. Ugy, hogy az a lelkész, bár elismert tény, hogy gazdálkodnia kell, ki vasárnap vagy ünnepben megfordul jószágai között, belső gazdaságában széjjel néz, cselédeivel halálra bosszantotta magát, kit kereskedő templomba menetelkor is megállít, hogy terményét értékesítse, az ünneplésre követendő példa nem lehet.

A vasárnapi mulatozást illetőleg az ifjakat szeretnénk rendszabályozni, őket attól elvonni, de semmit sem adunk nekik helyette, a mivel az időt eltöltésük, a gyermekek vasárnap délután szabadon járnak-kelnek felügyelet nélkül s a mulatóhelyeken való bámulással

töltik az időt. Ezen bajokon lett volna hivatva segíteni a vasárnapi iskola, de a mely életre kelni nem tudott.

Míg a lelkészek jótékony célú mulatságokat ünnepnapon rendeznek, nemcsak hétköznap, hanem vasárnap is vadásznak, kaszinókban, társaskörökben megjelennek, házuknál vendégeket fogadnak, vagy látogatást tesznek s a késő éjjeli órákig mulatnak, az ideig nem kívánhatják jogosan azt, hogy az állam a világi rendüket megrendszabályozza.

Megvallom, hogy én ennek az asketikus életnek barátja nem vagyok, akkor a lelkésznek ünnep és vasárnapon meg kellene tagadnia az életet, mit hat napon folytat, bezárkózni egy magános szobába, de úgy, hogy még udvarára se nézhessen, mert hát ha vagy egy jószágot meg találna látni, vagy cselédjének egy mozdulatát, a mi haragra ingerelheti. A vasárnapi tisztességes mulatságról fentebb mondtam el véleményemet s ezzel kimondom azt is, hogy aki ünnepeken vagy vasárnap barátai társaságában tölti el az időt, vendéget lát házában, az még igen jó lelkésze lehet gyülekezetének, az apostoli kor szeretet-vendégsége is ünnepnapon volt és akkor szünt meg, midőn tulságba ment; a midőn a multság az illendőség határait túllépi, ehtélendő, vasárnap és hétköznap egyházi és világi embernél egyaránt.

A mi kereskedők ünnepi üzérkedéseit illeti, itt is vagy állami törvény, vagy közös eljárás segíthetne, mert egyes ember nem sokat tehet ellene.

A tulságos szabadelvűség, hogy hova vezet, arra a szerző példát hoz fel egy meg nem nevezett lelkész személyében, ki g. kath. szolgájával Pünköszt másodnapján szántatott s mindezért semmi kárhoztatás nem érte egyházi hatósága részéről, hanem egy hallgatója jelentette fel a polgári hatóságnál.

Megérdemelte volna a lelkész, hogy név szerint megneveztessék, mert tudomásom szerint egyház-megyenkben ilyen nem történt s valóban óhajandó lenne megtudni, hogy hol fajulhat ennyire az önzés, hol tágulhat ki oly mértékben a lelkiismeret.

Szerző rátérve ismét az állami mindenhatóság segítségére, elítéli azokat, kik ettől várják a dolgok jobbrafordultát, hanem egyházi felsőbb hatóságainknak kellene utasítani a lelkészeket s egyházi előljárókat időnként s megnyerni befolyásos világi nagyjainkat a közös munkálkodásra s itt bizonyítékul hozza fel a mózesvallásukat, kik szombaton ünnepelnek, hiába engedi a törvény a munkát és kereskedést, míg egyes keresztyének szeretnék kierőszakolni, hogy az államvasutakon teherszállítás engedélyeztessék vasárnap is, amazok távol tartják magukat minden külső kényszer nélkül vallásosságból, ezeket pedig az állami törvény sem képes meggyőzni.

A felsőbb egyházi hatóság foglalkozása az ünnepléssel, a presb. utasítása e tekintetben, világi nagyjaink megnyerése mind szükséges dolgok, de én mindezek mellett is az állami törvényhozást szükségesnek tartom, mert a nép általában csak egy hatalmat ismer, a mely előtt meg kell hajolnia s ez az állam, azért szükséges ennek törvénye a vasárnapi munkaszünetre vonatkozólag.

A munkálat határozott teendőket nem hoz javaslatba, előbb említette, hogy az ifjak ünneplésére nézve, jelentékeny tényező a vasárnapi iskolák felállítására, az egyházi felsőbb hatóság foglalkozzék e kérdéssel, utasítsa az egyházak előljáróit a teendőkre s végül azon óhajással zárja be a szerző a munkálatát, hogy előbb magunkon változtassunk azokban, melyek tulságos szabadelvűségünk felől kétségtelen bizonyóságot tesznek s a

magunk ünnepléséről elmondhassuk a gyülekezet előtt: ime! ilyen legyen a ti ünneplésetek is.

Tisztelt értekezlet! ezekben óhajtottam a kezünk alatt levő munkálatra észrevételeimet megtenni, az ügy, melyet a szerző felvetett, fontos s a gondolkodásra érdemes, a körültekintés, a tárgy kidolgozása dicséretre méltó, csak örülhetünk neki, ha körünk ily munkálatot méltányolhat s ily felolvasások felett folytathat eszmecserét. Ha az egészre kiterjedő elismerésem nyilvánítása mellett még is itt-ott ellenkező véleményt nyilvánítottam, a munka komolyságát, használhatóságát kétségbe nem vontam hanem a munka kezdetén hangoztatott elvvel ellenkező felfogásból indulván ki, mindenben nem haladhattunk egy uton. Engem az állami beavatkozás szükségességének hangoztatására az indított, hogy vannak más vallásuk is, kik megrontják a vasárnapot, kikre nekünk semmi befolyásunk, de sokszor nem is lehet saját hitfeleinkre sem, fizetési rendszerünk miatt, mely család és lelkész s ezzel mondhatjuk egyház közt fagyos hidegséget áraszt. Az állam, a társadalmi élet, a mérhetetlen ruházkodási vágy annyira igénybe veszik a csekély jövedelmeket, hogy midőn az egyház a maga meg-megújuló s állandó szükségével hívei felé tekint, oly tátonog ürességek terülnek el közöttük, melyeket áthidalni, rajta megrontják híveink szívéhez odajutni, befolyásunkat érvényesíteni talán épen akkor lehetetlen, mikor arra a vallás-erkölcsi élet szempontjából feltétlenül szükség lenne, továbbá az embereken bizonyos szabadosság érzete vett erőt, mely kezdődik a családban, ott, hol a szülők nem urai házuknak, hanem a gyermekek már iskolás korukban, vagy azontul, mindjárt nem ismervén otthon semmi függést, saját akarataikat követik, ha keresnek magukra költik, engedetlenek, önzők lesznek, magukon kívül senkit nem ismernek, a szülők iránt való tisztelet megtagadása lassan-lassan maga után vonja a nagyobbak, felsőbbek, előljárók iránt való tiszteletlenséget, a jó tanácsnak, a tanításnak fel sem vevését; megtermi azt a kihívó magaviseletet, mikor az ember elbizza magát annyira, hogy így mer szólani: engem ne tanítson, ne tanácsoljon senki sem, vagy ha ezt nem teszi is, fel sem veszi a legokosabb beszédet sem. Így jut arra a hamis következtetésre, miért ünnepeljen ő, mikor az urak a hivatalban dolgoznak, az urak cselédekkel dolgoztatnak s azt nem bánta senki sem. Így szükség van egy általánosan kötelező törvényre, mely nem tesz különbséget ur és szolga, kath. és prot. között. Azt sem vonom kétségbe, hogy mi, lelkészek minden tekintetben kifogástalanul teljesítenénk kötelességeinket s a komoly szó reánk ne férne, de annyira, mint a szerző kívánja, nem szükséges elmennünk, s mégis lehetünk jó lelképásztorai gyülekezetünknek.

Szerzőnek még egyszer a legnagyobb elismerésemet nyilvánítva, a tett indítványokat a tisztelt értekezletnek elfogadásra ajánlom.

M.

Legyünk tárgyilagosak!*

(Válasz Dombi L. és K. F. nt. uraknak.)

I.

A „Debr. P. L.“ legutóbbi száma két meglepetést hozott nekem, — egyiket D. L., másikat K. F. urtól. Természetes dolog, hogy mivel mindkettő félreértésen,

* Ezzel ezt a témát befejeztük. Szerk.

sőt egyik félremagyarázáson alapszik, nem hagyhatom szó nélkül.

Dombi Lajos nt. urnak bátor vagyok a következőket referálni. Dombi L. úr megnevez engem a cikk elején és azután nem az én cikkemre válaszol, hanem a „*némelyek*“ leple alá burkolózva csipked és félremagyarázza az általam mondottakat.

A többek között azt állítja, hogy én békóba akarom verni a gondolkozást és megakadályozni akarom a lélek szárnyalását „*sablonszerű szertartási beszéd kötelező behozatalával.*“ Hát ha Dombi úr figyelmesen elolvasta a cikkemet és megértette és nem a sorok között olvasott: bölesen észrevehette, hogy én az egyöntetűségre céloztam, a mire a nagy Révész céloz Agendája „*Előszavában.*“ Azt céloztam, hogy valamint a mi hitünknek és vallásos meggyőződésünknek egyedüli zsinórmértéke a szentírás, épügy a külső istentisztelettartásnak és egyházi szertartásnak egy zsinórmértéke legyen az új Agenda.

Valamint most is van sok Agenda és mégis ki-ki írhat és mondhat remeknél remekebb szárnyalású kereszteleési és esketési és temetési beszédet: épügy azután is megteheti, csak kell egy új minta, egy új zsinórmérték, a mihez mindenki *dogmaticai és liturgicai szempontból hozzá tartsa magát.* Ha úgy tetszik egy új Agenda a gyengébbek (?) kedvéért... Tovább nem folytatom a felvilágosítást, csak még egy pár szavam van.

Dombi úr azt mondja, hogy fél a spanyol csizmától, hát én nem is ajánlottam spanyol csizmát a fejére senkinek, ha csak Dombi úr most a „*Festina lenté*“-vel nem fogott csizmadiát.

Ugy látszik, hogy Dombi úrnak a pennája predestinálva van, hogy némely munkás és törekvő embereket, mint például az én „*csekélységem*“ és a Zoványi úr „*sokasága*“ csipkedjen...

Fumigáló hangon méltóztat beszélni és ironikusan és úgy látszik, hogy kedvenc-dala a „*Lekaszálták már a rétet.*“ Hát én hízósítom Dombi urat, hogy nem volt tudomásom, hogy le van kaszálva. Irtam erről még a „*Dunánt. Pr. Lap*“-ban, de még lesz kaszálva ezen a réten, ha Isten erőt ad és kegyelmet.

II.

A mi nt. Kálmán Farkas urat illeti, ha cikkemet figyelmesen elolvasta *volna*, világosan megértette *volna*, hogy én a „*spondeus*“ jelző alatt nem zenei technikus terminust értek. Én kimondtam, hogy a zenei kérdésbe nem elegendem. A spondeus alatt azt értettem, hogy *lassú, komoly és méltóságos* legyen az egyházi ének, ne a vig népdal melódiára. Mert erre a nótára, hogy „*Debrecenbe kéne menni*“ nem tanácsos egyházi daltalant csinálni. Én azt értettem csak alatta, hogy legyen *lassú, ihletett, mélabús melódiája* az egyházi éneknek. Méretről, rythmusról nem beszéltem. Nem is Kálmán Farkasra céloztam a („*Farkas bácsi*“) zárjellel, de ha magára vette és nem tetszik, megmaradhatunk a címeinknél.

Dévaványa, 1900. szept. 5.

Mező Lajos,
áll. s. lelkész.

A D A T O K

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

81. Adatok a törökszentmiklósi ev. ref. egyház történetéhez.*

I. Párber.

A történeti visszapillantásban említve van, hogy egyháztanácsunk 1882. április 13-án tartott közgyűlésében a rendes párber fizetés mellett elfogadta az 5 százalékos építkezési pótdót a torony és kisebb fiiskola felépítése céljából. Ezen alapon állott 1892-ig, a mikor egyháztanácsunk a belhivatalnokoknak legnagyobb részben terményekből s egyéb naturálékból álló fizetését pénzürtékre változtatta át, a régi párbert, mely egy egyháztag után 1 véka buza, 1 véka árpa és 42 krból állott, eltörölte, s az alappárbert egy egyháztag után 3 frtban állapította meg, ezenkívül behozta a 10 perczentes birtokaránylagos pótdót, mely évenként 22,000 egyenes állami adó után 2200 frtra megy, míg az alappárber 1900 házaspár után számítva 4200 frt.

Az értékelésnél a buza köble 8 frtban, az árpának köble pedig 5 frtban állapított meg, egyháztanácsunknak ezen követésreméltó intézkedése folytán a belhivatalnokok fizetése tetemesen javult.

II. Orgona.

Egyháztanácsunk 12 változatu orgonája készítettet Bakos Károly ceglédi orgona művész által 1860-ban 1200 frtért.

III. Kereszteleési és úrasztali szent edények és készletek.

1. A templomban egy kereszteleő medence szürke márványból ezen körirattal: „A törökszentmiklósi ref. egyháznak készítették Polgár Mihály és neje Mészáros Eszter 1873.“

2. Egy belül aranyozott ezüst kanna ezen felirattal: „A törökszentmiklósi ref. egyháznak ajándékozták Polgár Mihály és neje Mészáros Eszter.“

Urasztali készletek.

1. Az urasztala beterítésére egy nagy virágos szörterítő, ezen arany körhímzéssel: „Tóth István özvegye Soós Juliánna ajándékozta 1860 ik évben.“

2. Egy kék selyem arany csipkével szegett nagy terítő.

3. Egy zöld bársony, ezüst rojttal szegélyezett, zöld selyemmel bélelt felső terítő, közepén ezüst himzésű báránnyal s ezen körirattal: „Jézus bárány vére, Lelkem drága bére, Más érdem állj félre, Anno 1765. Die 6. máj. G. J.“

4. A kenyér beterítésére egy fehér batiz arany szegélylyel és himzéssel ellátott terítő, közepén körben ezen aranyhímzéssel: „Isten dicsőségére készítettette Dögei Gergelyné, Nagy Anna asszony a törökszentmiklósi ref. szent Ekklesiának 1802.“

5. Ercz edények.

a) Egy cinkanna, ezen felirattal: „Törökszentmiklósi reformata Ekklezsia csináltatta 1728-ban.“

b) Egy kisebb czinkanna ezen felirattal: „Én,

* A török-szentmiklósi egyház „Történeti visszapillantás egyházunk multjára, templomunk 100 éves fennállásának öröm és hála ünnepén“ cím alatt egy füzetet tett volt közzé s a fentebbi adatokat az egyház nagyérdemű lelkésze csakis e füzet pótlékaul kívánja tekinteni,
Szerk.

Török-Szent-Miklóson lakozó Seres Mihály vettem a törökszentmiklósi Ekklesiának a magam költségével 1736-ban.

c) Egy nagy cinkanna ezen felirattal: „Seres Mihály, Pásztor Dávid, Kovács György csináltatta 1728-ban.“

d) Egy nagy cinkanna ezen felirattal: „D. m. u. m. k. es. ti. g. p. u. l. d. é. j. é. 1760.“

e) Egy nagy cinkanna ezen felirattal: „N. N. Polgár Jakab a törökszentmiklósi R. Sz. Ekklesiának számára maga költségén készítette 1799-ben.“

f) Egy kisebb cinkanna, ezen felirattal: „Nagy István vette maga költségén a törökszentmiklósi Ekklesiának 1745-ben.“

g) Két régi cintányér, egyik 1713-ból, a másik 1729-ből.

h) Egy ezüst, virágos kenyér tányér, az alján ezen körirattal: „A törökszentmiklósi ref. egyháznak ajándékozta Botlik István és neje Hajdu Juliánna 1872.“

Ezüst poharak.

1. Egy használaton kívüli ezüst pohár, ezen felirattal: „T.-sz.-miklósi Ekklesiának csináltatta 1732-ben Biró Makai István, Seres Mihály, Sütő János és Kovács György.“

2. Egy használaton kívüli ezüst pohár, ezen felirattal: „A törökszentmiklósi szent Ekklesiához való szeretete tanubizonyságául és kegyes indulatjából N. N. Gazdag János ur Tiszteletes Szondy György predikátorságában csináltatta e pohárt Anno 1757-ben.“

3. Egy ezüst, arannyal futtatott pohár, ezen felirattal: „A törökszentmiklósi Ekklesia csináltatta e pohárt 1809. márt. 19-én Nemz. Tóth Mihály ur költségén.“

4. Egy ezüst, belülről aranyozott pohár ezen felirattal: „A törökszentmiklósi ref. Egyház részére ajándékozták Gonda József és neje Botlik Rebeka 1871. május 9-én.“

5. Egy ezüst, belül aranyozott pohár ezen felirattal: „Botlik Istvánné Hajdu Juliánna a törökszentmiklósi ref. Egyháznak ajándékozta 1871. máj. 17-én.“

6. Egy ezüst, belül aranyozott pohár ezen felirattal: „Öreg Kánya János és neje Lőrinczi Sára a törökszentmiklósi ref. Egyháznak ajándékozták 1884. decz. 18-án.“

Templomunk 100 éves jubileuma alkalmával közadakozásból beszerzett urasztali készletek.

1. Egy meggyszínű, bársony terítő körül arany rojttal s ezen körirattal: „A ki eszi az én testemet és issza az én véretem, örök élete vagyon annak.“ Középen arannyal himzett kehely. (130 frt értékben.)

2. Egy kék habos selyem terítő, ezüst rojttal körül sarkain váltogatva, ezüsttel himzett kalász és szőlőfürt, ezen körirattal: „Úgy szeressétek egymást mint én szerettelek titeket.“ „Templomunk 100 éves jubileuma alkalmával közadakozásból készítettett 1889-ben.“ (értéke 200 frt.)

3. Egy nagy fehér damaszt terítő Polgár Mihályné urnő ajándéka.

4. Egy, három literes, ezüst, belülről aranyozott kanna egyik oldalán szőlőfürtök és kalászból álló koszoru, közepén kehelylyel, másik oldalán ezen felirattal: „Templomunk 100 éves jubileumára közadakozásból készítettett 1889-ben.“ (Értéke 180 frt.)

IV. Változások a belhivatalnokok körében.

1. Lelkészek.

Tiszteletes Gyikó Ferenc 19 évi hű szolgálata után 1891. febr. 3-án elhalt, helyére Tisz eletes Kutas Bálint szentesi fi választatott meg 1891. május 5-én.

2. Tanítók.

Ujonnan szervezett tanítói állomásra megválasztott Zeke Dániel, tanítja a központban az I-ső vegyes osztályt. Állandósított 1895-ben.

Balázs Jolán (Simonné) megválasztott egy próba év után, tanítja III. és IV. leányosztályt. Állandósított 1895-ben.

3. Kántor.

Keményfi Radó orgonista kántor 36 évi hű szolgálata után hivatalos temetési szolgálata közben, a templomban kapott agyszélhűdés következtében hirtelen kimúlt 1897-ben, helyére 1897. jun. 20-án Tóth Kálmán miszlai orgonista kántor-tanító választatott meg.

V. A „Történeti visszapillantásban“ nem említett újabb alapítványok s adományok.

1. A szó- és papszék átalakítása alkalmával a szószek kerületét valamint a papszék mennyezetét 6 méter hosszú és 30 cm. széles arany rojtos, megyszin bársony díszszel, Özvegy Polgár Mihályné szül. Mészáros Eszter úrnő ékesítette fel, a mintegy 120 frt értékű bársonydísz az ajándékozó urnő unokái Polgár Paula, Ilona, Juliska és Margit testvérek, főgondnokunk Polgár József ur leányai himezték körül arannyal.

2. Nagyságos Irsai Irsay József alapítványa. Ki édes apja néhai Irsay József volt törökszentmiklósi nagybirtokos emlékére „Templom alap“ címen 1200 frt alapítványt tett, azon feltétel alatt, hogy ezen alapítványi összegnek felerésze 600 frt, mint örök alapítvány kezeltessek, melynek időnkénti kamatja, valamint a fennmaradt 600 frt a templom és templomtér beruházására és díszítésére fordítandó. Egyháztanácsunk ezen alap felhasználásával alakította át ez ideig a szó- és papszékét, varázsolta kertté, az eddig szabad, ma már bekerített templomtér. Az alap vagyoni állása 1896. decz. 31-én: 1042 frt 07 kr.

Vadai Ferencs,

ev. ref. lelkész. egyh. elnök.

(Vége köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— Gyülekezeteink köréből. *Gávai* ev. ref. egyházunkat ismét kellemes meglepetésben részesítette ugyanaz a buzgó tagja, a ki ez év elején már 1176 korona értékű belső díszszel ellátta templomunkat. Farkas Lajosné született Petri Borbála asszony most toronyórát készítettett 1224 korona költséggel. Fogadja érette egész gyülekezetünk halás köszönetét; minden óraütés boldogítsa szívét a jótételből származó igaz örömmel. Baráth Imre ev. ref. lelkész, Szikszay Sámuel főgondnok. — *As istentisztelet új rendje* A debreceni ev. ref. egyház presbyteriuma e hó 2-án tartott gyűlésében elhatározta, hogy ezentúl a nagytemplomban a vasárnap délelőtti istentisztelet a szokott 9 óra helyett 10 órakor vegye kezdetét. E határozat ama felhangzó panaszok következménye, amelyek szerint sok egyház-

tagnak nincs módjában, egy vagy más okból, a kora 9 órai istentiszteleten résztvenni. Alkalmat kíván tehát adni az egyház az ilyeneknek is a lelki ájtatosságra. A többi 3 templomban azonban megmarad az eddigi 9 órai istentisztelet, melyhez a polgárság már hozzászokott, s mely neki és életviszonyainak megfelelőbb is. A polgárság a 10 órai templomozással szemben meglehetősen ellenszenvet is tanúsít, mert azt mondja, hogy az az *urak* kedvéért történik, tehát megkülönböztetésül a többi emberektől, már pedig Isten előtt nincsen személyválogatás s aztán, akit a lelke vonz, az bizony elmegy 9 órákor is a templomba. Az uraktól 10 órákor is üres lesz a templom. Így a polgárok. Majd meglátjuk. Most már az intelligentián áll megmutatni, hogy panasza csakugyan jogosult volt s 10 órákor valóban megtölti a nagytemplomot. Egyébiránt tudnánk még mi egy alkalmasabb expedienst is. Tartassék vasárnap délelőtt, legalább a nagytemplomban kétszer istentisztelet. Aki az elsőről elkésik, elérkezhetik a másodikra.

— **Kiss Kálmán jubileuma.** A hivatalos jubileumokat rendszeresen maga a jubilans rendezi vagy legalább is rendeztetí. Ezekkel mindennap találkozunk, a lapok regisztrálják őket, de semmi nagyobb nyom utánuk nem marad, mert hivatalos kényszer, vagy alantás hizelgés volt szülő-okuk. A *Kiss Kálmán* nagykőrösi tanító-képző intézeti igazgató jubileuma nem ilyen hivatalos ünneplés volt, hanem az őszinte szeretetnek, ragaszkodásnak, minden utógondolattól ment elismerésnek a jubilanssal szemben önkéntelen, erős megnyilatkozása. Az ő példája fényesen bizonyítja minden igaz ember öröme, hogy az őnzetlen munkásnak mindig megvan a legértékesebb, legbecsesebb jutalma: az őt ösmerők lángoló szeretete. A múlt hónap 24-én ment végbe Nagy Kőrösön a lélekemelő ünnepély, Kiss Kálmán nagykőrösi tanárságának 25-ik évfordulóján. A környék tanítói-kara, az egyházmegye, a város intelligentiája s az ünnepeletnek széles e hazában levő barátai, tisztelői vettek részt a szép ünnepen, melyen ősz püspökünk, *Kiss Aron* mint az ünnepelet igazgató atyja, szintén állandó ovatió tárgya volt. A jubileum külső lefolyása semmiben sem különbözött a többi effajta ünneptől; megtörténtek a szokásos üdvözlések, a jubilánsnak emlékalbumot, nevére szóló alapítványi oklevelet nyújtottak át s mindezt ő megköszönte. Azóban az a bensőség, mely a szokott kereteket kitöltötte, a szeretet magasztos ünnepevé emelte a jubileumot. S *Kiss Kálmán* valóban méltó a szeretetnek e spontán megnyilatkozására. Protestáns, közelebről református névelésünknek náia munkásabb, lelkesebb bajnoka nincs. Hosszú, fáradságos pályáján egy percre sem szünő buzgalommal, kitartással és fényes eredménnyel munkálta s munkálja a magyar református népoktatásügyet, úgy is, mint lelkes tanár, úgy is, mint igazgató, s úgy is, mint az egyetemes konvent tanügyi bizottságának hosszú időn át szakavatott előadója. E mellett — folytonos gyengélkedő egészségi állapota dacára — a protestáns irodalomban is tisztességes nevet vívott ki magának. Élő példája ő az igazi magyar protestáns papnak, ki népének prédikátora, tanítója, barátja; ki nemzete boldogítására dúsán kamatoztatja a neki adott talentomokat; ki eszményi céljának szolgálatában szembeáll az irigységnek, féltreismerésnek, gyanúsításoknak lélekzsibbasztó, mérges támadásaival; ki magára mindig utoljára gondol s akkor is csak azért, hogy magasztos céljának megvalósítására mennél több erőt fordíthasson. Adjon az Isten református tanügyünknek sok olyan lelkes munkást, mint *Kiss Kálmán*, őt pedig éltesse

sokáig, hogy áldásos működését folytathassa s működésének eredményében erkölcsi jutalmát teljesen elnyerhesse!

— **A szatmári egyházmegye** szept. 12—13. napjain fogja tartani őszi közgyűlését, Szatmáron. Főbb tárgyai lesznek: Uray Géza vil. tanácsbíró felesketése; aljegyző-választás elrendelése, tanterv-revisió, kérvények stb. 11-én tanügyi bizottsági, számvevőszéki és lelkész gyűlése ugyanott. A fehér-gyarmati templom szentelése f. hó 9-én lesz.

— **A kecskeméti ev. ref. jogakadémián,** dr. Kovács Pál igazgató, egy évi szabadságidejének lejártával, augusztus 1-én ismét átvette dr. Szigethy Lehel helyettes igazgatótól a tanintézet ügyeinek vezetését. Fölkéri ennél fogva mindazokat, akik a kecskeméti jogakadémiát illetőleg bármi tekintetben felvilágosítást óhajtanak nyerni, hogy ez iránt hozzáfordulni sziveskedjenek. A jogakadémián a beiratások szeptember hó 1—8-ig tartanak; szeptember 8—15-ig folyamodás útján a tanári kar, október 15-ig nyomós okból a jogakadémia igazgató-tanácsa adhat az utólagos felvételre engedélyt. Beiktatási díj 20 korona, amelyből 12 korona az orsz. tanári nyugdíj-alap, 8 korona a jogakadémiai könyvtár-alap javára esik. Félévi tandíj 30 korona. Az alapvizsgálatok szeptember 1—15-ig tartanak. Alapvizsgálati díj 24 korona. A tanintézettel kapcsolatos tápintézetben a joghallgatók havonként 14 koronáért kaphatnak ellátást.

— **A bányai ág. ev. egyházkerületnek** Budapestben f. hó 5. és k. napjain tartott közgyűlését *Zsilinszky Mihály* egyházkerületi felügyelő a türelem, bölcs mérséklet és tiszta hazafiság szellemétől ihletett tartalmas beszéddel nyitotta meg, melyet az alábbiakban sietünk megösmertetni lapunk olvasóival: Beszédének első felében a protestáns egyház szellemi erejével foglalkozott és a hazai protestantizmus irodalmi és tudományos haladását a gyűlés tagjainak figyelmébe ajánlotta. Ezután áttért a katolicizmus és a magyar királyság 900 esztendősi jubileumára. Sajnálatos, mondotta, hogy a protestánsok távol maradtak ez ünnep-től, mivel a különben szép és nagyjelentőségű ünnepség rendezői kizárólag a maguk számára kívánták lefoglalni a magyarság és a keresztyénség ünneplésének jogát. Ezután elítéli a reiorrmáció elleni kirohanásokat és a többi között ezeket mondja: Nagy hiba lenne, ha mi ellenfeleinknek sértő kitérései által hasonló kitérésekre engednők magunkat ragadtatni. Valóságos hazaelenes bünt követnénk el, ha a békétlenséget és gyűlölséget szító apostolok balga beszédei által felingereltetve, hasonló gyűlölettel segitenők előidézni hazánk történetének gyászkoraszakát, amelyre a jólelkű és felvilágosodott katolikus honfitársaink és katolikus történetirők is csak borzalommal szoktak emlékezni. Tudom, hogy nehéz az önmegtagadás erényének gyakorlása akkor, mikor érezzük és látjuk, hogy egyházunk és hazánk legszentebb érdekei vannak veszélyeztetve középkori felfogású emberek által. De gondoljunk arra, hogy a mi vallásunk a szeretet vallása, mely önmegtagadást követel tőlünk; azt hirdetvén, hogy még azokat is szeressük, a kik bennünket átkoznak. A reiorrmáció áldását a magyar nemzet és a magyarhoni keresztyénség történetének nyílt meghamisítása nélkül eltagadni nem lehet; még kevésbé lehet az állam fenntartásának érdemét egyedül a katolicizmus számára lefoglalni. És bizony ma sem kell nagy tudomány annak bebizonyításához, hogy a protestantizmus evan-

geliumi elvei, a melyek ugyszólván a tizenkilencedik század uralkodó eszméivé lettek, áldásos átteremtő hatással voltak a világra s ebben magára a katolicizmusra is. Az államtitkár-egyházfelügyelő ezután néhány hazafias, buzdító szóval befejezte beszédét. Vajha az államtitkár beszédét átlengett bölcsesség és hazafiság szelleme az ellentáborban is tért hódítana, hogy ne tépnék, ne szakgatnák tovább a különben is annyi sebből vérző szegény haza testét, hanem mint annak hü fiai nyújtanának segédkezet hozzá, hogy a különböző egyházak testvéri egyetértésben s zavartalan békeségben munkálhassák a közös édes anya jóllétét s boldogságát.

— **Az egyh.-ker. egyházi értekezlet** tudvalevő képen ez idén Hód-Mező-Vásárhelyen tartja közgyűlését. Ugy vagyunk értesülve, hogy ottani egyházunk örömmel várja s szíves vendégszeretettel fogadja a gyűlés tagjait s megtette az intézkedéseket, hogy ezek otthonosan találják magokat a távoleső, de egyházunk és hitünk érdekeiért lelkesen érző hitsorsosok közt, kiknek ritkán, vagy meg tán soha se volt ahoz szerencsésük, hogy ily nagyobb számú s illustris vendégeket fogadjanak szerény hajlékaikba. A közgyűlés napját és programját legközelebb publikálni fogjuk.

— **A Péterfillérek kérdése** katolikus veszedelmé vált. A párizsi klerus hivatalos organuma a „La Semaine religieuse de Paris“ erről következőket írja: „Elvitathatlan tény, hogy a Péterfillérekből való bevétel hova-tovább hanyatlak. A szent atyának az egyház igazgatására szükséges kiadások fedezéséhez hét milliónyi összegre van szüksége. Három millió biztosítva van, de négy milliónak a fedezése Péterfillérekre vár. Még eze ött két esztendővel is a Péterfillérek többre rugtak négy milliónál és a szent atya abban a helyzetben volt, hogy különböző célokra ajándékokat adhatott. Két esztendő óta a Péterfillérek alig érik el a harmadtél milliót. Ha ez tovább is így megy, a szent atya, valamint az egyháznak ő reá váró kormányzása a legsúlyosabb s legkínosabb zavarba juthat. Ez az egyházra nézve igen nagy fontosságú és a dolog rendkívüli komolyságot ölthet. A Péterfillérek csappanásának okai az utóbbi évek politikai eseményeiben keresendők. A legutóbbi háború óta Amerika és Spanyolország gazdag adományai elmaradoznak. Még Franciaországban is csökkentek ezek az adományok. S egy ország sem ad oly keveset, mint a katolikus Ausztria. A Szent Atya különös nyomatékkal szolította fel Németország püspökeit a Péter-fillérek emelése érdekében. S elhatározták, hogy évenként négyszer Németország minden katolikus templomában nagy gyűjtést rendeznek“. Mig tehát a voltaképen katolikus népek egyre kevesebb áldozatot vállalnak magukra, Németországot lehetőleg ki akarják sajtolni. De mért hallgatják el olyan gondosan, hogy éveken keresztül circa 12 millió frankot hoztak ám be a Péter-fillérek; hogy ebből hat milliót mindig biztos értékpapirokba helyeztek, jobbadán az angol bankba s hogy ebből már tíz esztendővel ezelőtt több mint 31 milliónyi tőke állott elő, a mely évenként egy millió kamattal gyarapszik? Éhezni tehát nem igen kénytelen a szentséges Atya. De hát ekkor meg mi az a „legsúlyosabb és legkínosabb helyzet“, a mely a szent atyát és a pápaságot fenyegeti. Egyszerűen csak abban akadályozzák meg, hogy még hatalmasabb tőke pénzessé váljék s hogy az egykori egyházi állam helyett biztos fundamentomot vessen a Mammonban. Ezért kunyorál tehát fillérekért a milliomos, ki az olasz

királyságtól évenként rendelkezésére bocsátott három milliót megveti.

— **Ev. ref. egyházi karénekek** iskolai használatra, tekintettel az ifjúsági isteniszteletek tartására vegyes karra alkalmazta *Ivánka Zoltán* hódmezővásárhelyi ének- és zenetanár. Szerző kiadványa valószínűleg hűzaggó taneszköz a gymnasiumi énektanításnál. Való az, mit előszavában mond: „Ev. reform. középiskoláinkban az összhangzatos énektanítás hovatovább szélesebb körben terjed, egyetemes tanügyi bizottságunk pedig az egyházi énekek tanítását nyomatékosan hangsúlyozza; másfelől az ifjúsági isteniszteletek tartása, valamint az évmegnyitó és évrőle záró ünnepek, a reformáció emlékének megünneplése mind sürgetőbb szükségé teszik, hogy azokon a tanuló ifjúság tőle jogosan megvárhatóan legalább szebb és alkalomszerű egyházi énekeinket összhangzatosan adja elő.“ E szükségleten kíván szerző segíteni, midőn zengzetesebb szoltáraink, több dicséret dallamát iskolai használatra négyes szólamra írja át gyűjteményében. Bizony nem csekély fontosságú a gyülekezeti életben az esztétikai izlésnek megfelelő, zengzetes éneklés! Ha kisebb falusi gyülekezetek — mint azt olvashatjuk — igyekeznek e szempont érdekében megtenni a szükségeseket, orgonák állítása, énekkarok szervezése által, az éneklésnek kedvelése szempontjából felette kívánatos, hogy felekezeti középiskoláinkban az egyházi énekek minél szélesebb mederben, négyes szólamban is taníttassanak. Ismerné, tudná minden intelligens ref. ifjú, ki felekezetünknel futotta meg gymn. pályáját, szokottabb egyházi dallamainkat, sőt azoknak szólam-beli változatait is. Lihurgiánkban ugyis leginkább az éneklés biztosít activ részt a híveknek, az éneklés szárnyain száll a lélek a magasságba Istenhez. Valóban bántó látvány, hogy nálunk az intelligens osztály manapság nem tud énekelni; az intelligens nők meg kath. ritus nyomán imádságokat olvasnak éneklés alatt, nem ismerik az éneklés fenségét, áhitat-keltő erejét. E szempont nyomán csak dicsérhetjük Ivánka Zoltán tanár buzgóságát, midőn füzete kiadására vállalkozott és felette kívánatos volna, ha kerületbeli gymnasiumainknál, leányneveldekben már a f. tanévben bevételnek kiadványa. A füzete magában foglal 17 szoltár, 3 előének (invocatio), 8 dicséret-dallamot, a magyar gályarabok, Luther énekét, több kiválóan szép idegen egyházi dallamot, ezek közt a lelkes Kálmán Farkas dallamát az „Alleluja dicsérvétele“ kezdetű szöveghez. Végül a hymnus zárja be a dallamok sorát. Zenei szempontból nem méltatjuk ezúttal a művet, csak a kiadvány fontosságára kívántunk reámutatni. Szerzőt, mint buzgó ev. ref. gymn. énektanárt, mint ügyes szakmunkást és mint áldozatkész kiadót üdvözöljük füzete nyomán. A füzete csinos kiállítása a Kunosy V. és Fia budapesti céget dicséri; ára I kor. 20 fill., kapható szerzőnél.

— **A protestantismus gyarapodásáról** *Elszász-Lotharingiában* 1871. óta, értékes statisztikai anyagot közöl egy német klerikális lap, az „Elsässische Volksbote.“ 1871-ben Németországnak ebben az egész birodalmi tartományában csak 250,698 protestáns lélek volt, szemben 1,223,161 róm. katolikkal. Az arány tehát akkor ez volt: 1 : a 4·8-hez. Az 1875. decemberében tartott népszámlálás alkalmával a protestánsok száma 264,626-ra emelkedett, a katolikusoké pedig 1,192,223-ra szállott alá; az ekkori arány tehát már 1 : a 4·5-hez. Ettől fogva a protestánsok száma folytonosan jelentékenyen emelkedett, a katolikusoké ellenben csakis csekély mérvben. 1895-ben 311,085 protestáns lélek állt 1,213,300

katholikussal szemben, a mikor a viszony: 1: 3·9-hez. A protestánsoknak 1871-től a jelen időkig számított összes szaporodását a fentebb említett ultramontán lap kerek százezer lélekre becsüli.

— **Emke gyujtok jövedelme.** Egy csinos grafikai táblázatot kaptunk, ríktó vörös színnel ábrázolja az Emke-gyujtok fogyasztásának emelkedését hónapról-hónapra. Derék munkát végzett ez a kis gyujtó, kiszorította a sok külföldi gyujtot és az Emke szép és hazafias céljaira 5160·35 koronát jövedelmezett. Ha meggondoljuk, hogy a jövedelem a közjó számára tulajdonképen senkinek sem került áldozatba és azzal szaporítható, hogy mindenki az ő krajcárjáért magyar gyujtot követel *osztrák* helyett, akkor bámulnunk kell, hogy még mindig annyian csupa közönyből a mindenféle osztrák gyujtot fogyasztják.

— **Első Leánykiházasítási egyesület m. sz.** Folyó évi augusztus hóban 1231 jutalékrész irattatott be s nászjutalékok fejében 36,528 kor. 35 fillér fizettetett ki. 1900. január 1-től augusztus 31-ig beirt összes jutalékrészek száma 9823 és a fizetett nászjutalékok összege 301,157 korona 46 fillér. Debrecen és Hajdumegye vezérképviselője *Baum Miksa*, Miklós-utca 11. sz.

— **Fertőző betegségek ellen**, melyek leginkább az egészségtelen ivóvíz által terjesztetnek, biztos óvszer a tiszta egészséges ásványvíz. Felhívjuk tehát olvasóink szíves figyelmét a „Kristály Szt.-Lukácsfürdői hegyi forrás hirdetésére.”

TARALOM - JEGYZÉK: Az egyházi fegyelem kérdéséhez. Dr. Hajnal István. — Szent István király napja. Nagy István. — T a r c a: Huszár Gál. D. Nagy Sándor. — Közéle tünk: A „Tóháti lelkési kör” értekezlete. M. — Legyünk tárgyilagosa. Mező Lajos. — A d a t o k a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében levő egyházak történetéhez. 81. Adatok a törökszentmiklósi ev. ref. egyház történetéhez. Vadai Ferenc. — Külö n f é l é k.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

Pályázat lelkési állomásra.

A *hajdú-szoboszlói*, lemondás folytán üresedésbe jött egyik rendes *lelkési állomásra*, melynek javadalma, lakáson kívül 3760 koronában állapított meg s így I-ső osztályú, pályázat hirdettetik.

A pályázati kérvények f. év október hó 4-ik napjáig adandók be Zsigmond Sándor espereshez, Hajdú-Szoboszlón.

A megválasztott állását, a választás jogerőre emelkedése után két hét alatt, tehát esetleg még november hóban elfoglalni tartozik.

A megválasztott — az egyházmegye most alakuló nyugdíjintézetének kötelezett tagja lesz. Debrecen, 1900. szept. 5.

Kiss Áron,
püspök.

Pályázati hirdetés.

A *beregi* ev. ref. egyházmegyébe kebelezett *gulácsi* ev. ref. rendes *lelkési állomásra*. A congrua adatai szerint:

1. Felszámított jövedelem: Földhaszonélvezet termények és szolgálmányokban 1250 korona 76 fillér.

2. Levonás: 88 korona 50 fillér, tehát

3. Kiegészítendő jövedelem 1162 korona 26 fillér.

A kelleleg felszerelt pályázati kérvények Sütő Kálmán espereshez (Munkács, postahely, Bereg m.) f. 1900. év október 7-dik (hét) napjáig küldendők.

Debrecen, 1900. szept. 6.

Kiss Áron.
püspök.

Nagytiszteletű s tekintetes egyházi előljáróság.

Elmúlászthatatlan kötelességemnek tartom a nagytiszteletű és tekintetes egyházi előljáróságokat értesíteni arról, hogy 8 éve fennálló

orgona építészeti műtermemet,

mely eddig Széchenyi-utca 1805. szám alatt volt, 1899. év november hó 1-től

Darabos-utca 7. szám alá

teljesen e célra újonnan épített házamba helyeztem át, ahol azt a mai kor kívánalmainak megfelelően rendeztem be úgy, hogy bármilyen nagyságú és kivitelű orgonákat, állító termemben teljesen elkészíthetek s azokat átvizsgálás után megrendelési helyökre szállítom. Munkám jószágáról kezeskedik azon nagyrebecsült pártfogás, hogy évente *10—15 ev. reform. egyháznak* szolgálók munkámmal s magam is, mint református vallású, egyházam érdekét tartom szem előtt s úgy az árakban, mint a kivitelben a teljes megbízhatóságra törekszem.

Továbbra is szíves pártfogásukba ajánlva magamat, maradtam teljes tisztelettel

Kerékyártó István

orgona-építő.

A nagytiszteletű **lelkész** urak és **egyházi hivatalok, tanító urak és iskolák** szives figyelmét felhívom, hogy az idei tavaszi közgyűlés határozatával és a főtiszteletű egyházkerülettel megkötött szerződésem értelmében a **tiszántuli ev. ref. egyházkerület főbizománysává** lettem, minek folytán **az összes népiskolai kézi és vezérkönyvek, gimn. vallástani könyvek**, valamint az **egyházkerület száraz bélyegzőjével ellátott anyakönyvi ivatek és kivonatok** (csakis ezen lebélyegzett példányok használhatók) ezentul **kizárólag tőlem** rendelhetők meg.

Ezzel kapcsolatban **nagy tanszer-raktárt** rendeztem be, hogy az iskolák **saját kényelmükre** minden szükséges taneszközt **egy helyen** szerezhessék be. — Addig is, mig augusztus közepén megjelenő **kimerítő nagy képes árjegyzékem** szét fog küldetni, tisztelettel kérem, hogy b. megrendeléseikkel hozzám fordulni méltóztassanak, röviden csak annyit jegyezvén meg, hogy az összes tan- és vezérkönyveket **az eddigi feltételekkel**, a tanszereket pedig az árjegyzékemben feltüntetett **legolcsóbb árak** mellett szállítom, s a lelkész és gondnok ur aláírása ellenében **1—3 havi hitelt** nyitok.

Ezen kiadványok jövedelme **egyházi czélokra** fordítván, vállalatom támogatása mindenki részéről kulturális czélt mozdít elő, ezzel szemben a magam részéről ígérem, hogy pontos és kifogástalan kiszolgálás által igyekezni fogok az egyházkerület érdekeit tőlem telhetőleg szolgálni.

Debreczen, 1900. augusztus hó

Kiváló tisztelettel

László Albert,

iskolai könyvkereskedése és tanszerraktára,

a tiszántuli ev. ref. egyházkerület kizárólagos bizománysosa.

A „NEUMANN M“ czég debreczeni áruházáról.

A tiszántuli ref. egyházkerület lelkész és tanító urai előtt nem ismeretlen a

„NEUMANN M.“ czég

Hiszen évek hos zu sora óta, a mióta ez a czég a közönség osztatlan bizalmát bírja, nines eset rá, hogy e nagy egyházkerület lelkészei, tanítói Debreczenben járva, ne tekintsék meg azt a kitünő hírnévnek örvendő nagy áruházat.

A kitünő minőségű férfi-, fiu- és gyermek-ruhákkal felszerelt áruház kielégíti a legkényesebb igényeket is. Ezt bizonyítják az összes vásárlók, de különösen azok a szülők, kik gyermekeik ruhaszükségletét itt szerzik be.

A nagytiszteletű lelkész és tanító urak Debreczenbe jöve ne mulaszták el ezt a látványosság számba menő hatalmas áruhá-

zat megtekinteni. Igaz élvezettel fogja látni mindenki ezt a nagy üzletet, mely a szoliditásnak, olesóságnak mintaképe.

Nines itt holt saison soha. Élénk az üzlet az év minden szakában, mert a vevők óriási tömege helyből úgy mint vidékről a *Neumann M.* céget keresi föl.

A cég főtörekvése az üzlet jó hírnevét minden időben és körülmények között fentartani, de arra nem is volt eset, hogy *Neumann M.* áruháza ellen panasz emeltetett volna.

Olesóság, tartósság és csinosság tekintetében a Neumann cég árui versenyen felül állanak.

A tiszántuli egyházkerület lelkész és tanító urai pedig különösen bizalommal fordulhatnak azt üzlet vezetőjéhez, mert hiszen, mint törzs vevőközönség különös figyelemben részesülnek minden alkalommal.

Ezután is figyelmökbe ajánljuk ezt a régi kitünő hírnevű előkelő céget.

NEUMANN M. Debreczen, főtér, a postával szemben.

Mérték utáni megrendelések legjobban eszközölhetnek.

Pontos czimre figyelni tessék.

Szabott ár! Szabott ár! Szabott ár!